

TIJD & TAAK

LEDENBLAD VAN DE BANNING VERENIGING - VERSCHIJNT DRIE KEER PER JAAR - DE BANNING VERENIGING ORGANISEERT ACTIVITEITEN OP HET SNIJVLAK VAN LEVENSOVERTUIGING, RELIGIE EN SOCIAALDEMOCRATIE

INTERVIEW JET BUSSEMAKER

Twintig jaar was Jet Bussemaker actief op het binnenhof. Als Kamerlid, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en minister van Onderwijs. Onlangs verscheen haar boek Ministerie van verbeelding over de botsing van idealen en de politieke praktijk. Evelien Polter en Joke van der Neut spraken met haar.

/// » p. 4
/// Foto: John Bakker

ONDERWIJS EN ONGELIJKHEID

De coronacrisis plaatste in het volle licht wat we al langer ervaren: gelijke kansen in het onderwijs spreken voor te veel mensen niet meer vanzelf. De documentaireserie Klassen bracht de toegenomen ongelijkheid scherp in beeld. Wat zien docenten in de praktijk, nu de coronacrisis hen voor onvoorstelbare uitdagingen stelt?

/// » p. 12
/// Foto: Paul te Stroete

DE TOEKOMST VAN DE VOLKSPARTIJ

In het vorige nummer stelde Dirk Achterbergh prangende vragen over de staat van de volkspartij. Zoals vaker leverde de antwoorden weer nieuwe vragen op. Daarom een vervolg, met nieuwe inzichten over de (on)mogelijkheden van de volkspartij anno nu van hoogleraren Sarah de Lange (foto) en Evelien Tonkens.

/// » p. 18
/// Foto: collectie Sarah de Lange

APRIL 2021 | IN DIT NUMMER:

REDACTIONEEL 2 | VAN DE VOORZITTER 3 | INTERVIEW JET BUSSEMAKER 4 | WIE CONTROLEERT DE KWALITEIT VAN DE JEUGDZORG? 8 | BEELDCOLUMN: ONGELIJKHEID IN BEELD 12 | NAOMI LEEST: THE DISPOSSESSED 14 | DE MERITOCRATISCHE MALAISE IN NEDERLAND DIPLOMALAND 15 | DE VOLKSPARTIJ ANNO 2021: (ON)MOGELIJK? 18 | DE KUNST IS VAN ONS. IN MEMORIAM JAN MAARTEN BOLL 22 | BOEKBESPREKING: ZONDAGSKIND MET TEGENWIND 24 | COLUMN: DE BOODSCHAP VAN DE BOODSCHAPPENTAS 26 | EEN WOORD VAN DANKBAARHEID 27 | COLOFON 27 | HET GEDICHT: TOREN VAN BABEL 28

WIL DE WARE OVERHEID OPSTAAN?

‘In plaats van de rol van de overheid te verkleinen, zal de komende tijd een actieve en dienstbare overheid nodig zijn om ons te beschermen en onze economie en samenleving eerlijk en gezond te houden’.

Het kan verkeren, want bovenstaande citaat stamt niet uit een artikel in dit blad of het partijprogramma van een linkse politieke partij, maar uit dat van de vvd. Daarin staat dat deze actieve overheid ‘verantwoordelijkheid, verbinding en leiderschap’ dient uit te stralen. Dat klinkt natuurlijk heel aardig, maar het komt vervolgens neer op de uitwerking. Die blijkt toch wat anders dan voornoemde lovende woorden over de rol van de overheid doen vermoeden. Als het gaat over de sterke overheid in het vvd-programma, dan gaat het vooral over ‘nieuwe strengheid, de politiek als autoritaire scheidsrechter’, merkte Bas Heijne op in een analyse van het programma in *NRC Handelsblad*.

Zo zie je maar weer. In het publiek debat wordt nogal eens opgemerkt dat ‘de overheid’ weer terug is van weggeweest. Maar zoals zo vaak is er in dat debat meer overeenstemming over het uitgangspunt dan de invulling. De hoogste tijd dus, dat we ons opnieuw de vraag stellen wat voor overheid we eigenlijk willen.

Sinds grofweg de jaren tachtig definiëren we de overheid in zowel maatschappelijke als economische vraagstukken niet zelden als probleem, als sta-in-de-weg. Daartegenover is een tegenbeweging ontstaan, die een sterke, daadkrachtige en/of grotere overheid bepleit. Dat gebeurt, zoals bovenstaande voorbeeld ook zichtbaar maakt, zowel ter linker- als ter rechterzijde van het politieke spectrum. Daarbij zijn vervolgens twee cruciale vragen te stellen. Ten eerste: wat bedoelen we met een ‘sterkere’ overheid? Want met enige overdrijving zou je kunnen zeggen dat ook de toeslagenaffaire, mede voortgekomen uit een doorgeschoten neiging tot controle en dwang vanuit de overheid, past bij een adjectief als ‘sterker’.

Tweede vraag is of het wel zo eenvoudig is positie te kiezen op een schaal van meer of minder overheid. Moet de vraag niet telkens zijn: wat is het doel, wat willen we met elkaar en hoe komen we daar? In plaats van de dichotomie tussen meer of minder overheid, een grotere of kleinere publieke sector, een sterke of juist afwezige staat, komt dan de vraag wat voor type overheid we eigenlijk willen. Wat moet die doen en wat juist niet? Wat moet die kunnen, wie zijn daarbij belangrijk en wat kunnen anderen beter?

We hebben, met andere woorden, een dieper gravende analyse nodig waar het gaat om onze overheid. Lange tijd was

de staat het alfa en omega van de politiek. Wie verovert de zeggenschap over de staatsmacht? Dat was volgens Willem Banning de kernvraag van de politiek. Vanaf de jaren zeventig sloeg de pendule echter de andere kant op en werd alles wat leek op overheidsbemoediging of regulering verdacht en ongewenst. Ook voor de overheid werd het model (of zelfs: de tucht) van de markt louterend.

Nu het tij opnieuw lijkt te keren is het – zeker voor de sociaaldemocratie, die traditioneel veel verwacht van overheid en publieke sector – belangrijk goed na te denken over de vraag wat voor overheid we willen. In dit nummer, voltooid net voor de Tweede Kamerverkiezingen, is een aantal artikelen bijeen gebracht waarin deze vraag vanuit verschillend perspectief gesteld wordt. Praktisch als het gaat om de toekomst van bijvoorbeeld onderwijs en (jeugd)zorg. Maar ook op meer filosofisch niveau, waarbij we vooraf vaststellen dat begrippen als staat, overheid, publieke sector en politiek in het debat van vandaag en morgen wel wat meer uit elkaar gehouden mogen worden.

Juist door een scherp en concreet antwoord te formuleren op de vraag naar de meest wenselijke definitie van die begrippen, komen we een stap dichterbij een politiek programma voor het post-neoliberaal tijdperk.

VAN DE VOORZITTER AFSCHEID VAN ASSCHER

Koen Holtzapffel is voorzitter van de Banning Vereniging.

Het was een vreemde gewaarwording. 's Avonds bespraken we als Banningvereniging via zoom de Den Uyl-lezing van Lodewijk Asscher, de volgende ochtend kondigde hij zijn vertrek uit de politiek aan. Vanwege zijn betrokkenheid bij de pijnlijke toeslagenaffaire. In deze column sta ik nog even stil bij Asschers Den Uyl-lezing. Een betoog dat veel stof tot nadenken gaf.

Het valt in Asscher te prijzen dat hij, naast de vele praktische zaken waarmee hij zich als politicus moet bezighouden, in staat is tot een langetermijnvisie te komen. In tegenstelling tot Rutte is Asscher niet bang om visie en idealen met de politiek te verbinden. Terecht stelt hij dat politiek zonder ideologische ankers snel modieus en technocratisch wordt. Het omgekeerde is ook waar: ideologie zonder confrontatie met de weerbarstige praktijk van alledag wordt luchtflitsertij. In zijn lezing zoekt Asscher naar een nieuw normaal voor Nederland na corona. Daarbij doet hij voorstellen om drie belangrijke sociale kwesties 'op te lossen': die van de toenemende ongelijkheid, sociale ontheemding en een gemankeerde verzorgingsstaat. Het gaat Asscher om 'de zekerheid van het bestaan in een gemeenschap van vrije mensen, zodat we allemaal vooruitkomen'. Bestaanszekerheid is daarbij een basis van vrijheid.

Om dat mogelijk te maken, zijn een sociale economie en een actieve verzorgingsstaat nodig (met recht op een betaalbare woning, op werk en het meedelen in gemaakte winst). Asscher speelt in zijn lezing in op de positieve herwaardering van plaats en taak van de overheid. De coronacrisis laat nog eens duidelijk zien hoe belangrijk een goed georganiseerde én betrouwbare overheid is. De crisis laat trouwens ook zien hoe hard mensen elkaar nodig hebben. Als sociale wezens verpieteren we in ons eentje snel.

In het gesprek over de lezing bleek dat verschillende thema's nog werden gemist: de internationale verhoudingen bijvoorbeeld en duurzaamheid. Zelf miste ik een nadere doordenking van Asschers kernwaarden in relatie tot zijn mensvisie. Om met Banning te spreken: *Wat dunkt u van de mens?* (1936) Hoe verhouden individu en gemeenschap, zekerheid en kwetsbaarheid zich tot elkaar? Wat zou een mens met de hem geschonken vrijheid kunnen doen en hoe individualistisch vatten we het vrijheidsbegrip op? Kortom, wat betekent vrijheid in relatie tot verantwoordelijkheid?

Een goede lezing roept zulke vragen natuurlijk op. En biedt de Banningvereniging de kans om haar kerntaak waar te maken: het debat over mens

en samenleving levend houden, juist ook in sociaaldemocratische kring, en daarbij levensbeschouwelijke vragen en antwoorden betrekken.

Wat dat betreft geef ik u graag als 'leestip in coronatijd' de nieuwe encycliek mee van paus Fransiscus, *Fratelli tutti* (oktober 2020). Of u zich gelovig noemt of niet, het is van belang om te zien hoe de paus, net als in zijn milieu-encycliek *Laudato si*, poogt om vanuit levensbeschouwelijke kernwaarden te komen tot een sociale visie op de samenleving. Met als centrale waarden de uniciteit van ieder mens, de zorg voor en betrokkenheid met elkaar (inclusief vluchtelingen!) en daarnaast de oproep om een cultuur van scherpe polarisatie om te buigen in een dialogische cultuur van ontmoeting.

Je kunt zeggen dat de paus in vergelijking met Asscher net aan de andere kant van het spectrum levensbeschouwing en maatschappij begint, en toch raken ze elkaar. De Banningvereniging kan beide kanten met elkaar in gesprek brengen en laten zien hoe je, puttend uit verschillende spirituele bronnen, komt tot een gezamenlijke inzet. Een nieuw normaal in de postcoronasamenleving: inclusief, duurzaam, verdraagzaam, solidair en rechtvaardig. Hopelijk blijft Asscher, in een nieuwe rol, meedoen aan dat gesprek.

POLITIEK IS HET ONMOGELIJKE DENKBAAR MAKEN

In haar boek *Ministerie van verbeelding* blikt Jet Bussemaker terug op bijna twintig jaar Binnenhof. De politiek is in die periode langzaam onttoerd, schrijft ze. Toch heeft ze haar idealen behouden. Het boek is integer en goed geschreven en bevat belangrijke lessen. Een interview met de politica, die met dit boek tevens afscheid neemt van de politiek.

✂ Door Evelien Polter & Joke van der Neut

Uw nieuwe boek doet af en toe denken aan de autobiografie van Barack Obama. Hij beschrijft welke moeilijkheden hij ondervond om zijn idealen te verwezenlijken. Was hij een inspiratie tijdens het schrijven?

Nee, zijn boek heb ik nog niet gelezen, maar ik vind het een groot compliment. Ik heb zelf geprobeerd te schrijven vanuit ideeën en het boek opgebouwd vanuit een aantal thema's waar ik zelf verantwoordelijk voor was als bewindsman. Ik had geen behoefte om met mensen af te rekenen. Bij sommige politici heb ik wel kritische kanttekeningen gemaakt, maar ik heb dat alleen gedaan waar het nodig was om de inhoud goed te begrijpen.

Wat me enorm geholpen heeft bij het schrijven is dat ik bij mijn afscheid van het ministerie van ocw van alle directies prachtige collages kreeg en boeken met verhalen. Dat gaf een mooie caleidoscoop van de problemen die gedurende mijn ministerschap langskwamen.

Waarom wilde u dit boek schrijven?

Ik wilde verantwoording afleggen over dingen die ik ben tegengekomen. En ik hoop inzicht te bieden aan

geïnteresseerden. Maar ook aan studenten, die vaak weinig gevoel hebben voor de weerbaarheid van het regeren. Heel vaak gaat regeren samen met onbedoelde gevolgen van op zich sympathiek bedacht beleid. En het schrijven was een soort eigen afscheid, een verwerking van die periode.

Kunt u een voorbeeld geven uit uw tijd als minister van Onderwijs waar je ziet dat sympathiek bedoeld beleid soms onbedoelde gevolgen heeft?

De Kamer vroeg bijvoorbeeld het oordeel van de leraar bij het eindadvies in het basisonderwijs even zwaar te laten tellen als de Cito-toets. Dat was op initiatief van de PvdA; het past in de PvdA-traditie van meer waardering voor de professional en bij het bezwaar tegen de toetscultuur in de scholen. Men dacht met deze beslissing gelijkheid te bevorderen, maar het omgekeerde gebeurde. Later heb ik bepaald dat wanneer de beoordeling van de Cito-toets hoger uitviel dan het advies van de leraar, de Cito-uitslag leidend zou zijn. We hadden de beste bedoelingen maar de effecten waren niet in lijn met de verwachtingen.

In het onderwijs vinden vele innovaties plaats, maar die zijn niet altijd gebaseerd op gedegen, langdurig onderzoek. Ik ben voor meer structurele research naar de effecten van onderwijsmaatregelen, bijvoorbeeld naar de brede brugklas. Een ander belangrijk onderwerp is de overgang van mbo naar hbo, hoe kunnen we die verbeteren?

Voor mbo'ers realiseerde u onder andere de verkorting van de vierjarige opleidingen naar drie jaar, de OV-kaart en cultuurkaart en u drong het aantal schoolverlaters sterk terug. Hoe kijkt u hierop terug?

Ik ben blij dat ik een aantal substantiele dingen voor het mbo heb kunnen doen. De manier van denken in *New Public Management* zit nog steeds in de sector. Dat komt ook door de manier waarop we hem hebben

ingericht. De financiering gaat naar individuele scholen. Wil je gelijke kansen creëren, dan moet je er ook voor zorgen dat scholen samenwerken. Dat kan je met wetten en financiering stimuleren, maar het vraagt ook om moedige bestuurders, die durven te werken vanuit het hart.

In het onlangs verschenen boek van Gordula Rooijendijk *Een jaar uit het leven van een basisschooldirecteur* staat: 'We hebben een afspraak met twee directeurs en zes beleidsmakers op het ministerie van o, c en w. (...) Onze afspraak begint met een voorstelronde. Directeur nummer één vertelde dat ze bij het ministerie van Landbouw had gewerkt aan voedselveiligheid. Directeur nummer twee had jarenlang bij Binnenlandse Zaken gewerkt. De beleidsmakers kwamen ook van andere departementen. Hun achtergrond? Geen onderwijs'. Van Rooijendijk doet vervolgens het voorstel om een vierdaagse schoolweek in te voeren om het lerarentekort en de werkdruk op te vangen. Eén van de directeurs van het ministerie antwoordt: "Wat jullie willen, kan niet".

De indruk die in het boek gewekt wordt is dat de ambtenaren slechts de regels kennen maar niet de onderwijspraktijk. Is dat een reëel beeld? En welke problemen levert dat dan op?

Als minister van Onderwijs ben je systeemverantwoordelijk. Je wordt niet geacht om je met scholen te bemoeien. Maar als er een incident is, dan is het gevoel wel dat de minister het moet oplossen. Mijn inzet als bewindsman was om na te denken over hoe we regels voor scholen konden gebruiken en niet andersom. Daar moest ik mijn ambtenaren soms wel toe stimuleren en dwingen. Ik wilde maximaal meedenken over hoe voorstellen wel gerealiseerd konden worden.

Op een departement wordt vaak heel technisch en in beleidsplannen gedacht en weinig in waarden. Ik heb

vaak tegen mijn medewerkers gezegd dat ze, in elke brief die ze verstuurden, in de eerste paragraaf moesten benoemen welke waarde centraal stond. Dat vonden ze superingewikkeld. Uit het voorbeeld spreekt een werkmentaliteit die ik ook wel heb gezien. Een mentaliteit waarin je niet meer redeneert vanuit het hart, maar vanuit de technocratie. Als het voorstel niet in de regels past is het einde verhaal. Vervolgens zit de school met het probleem van het lerarentekort. De departementen zijn beleidsmachines geworden waar de relatie met de werkvloer ver te zoeken is.

In haar boek *Ministerie van Verbeelding* schrijft Bussemaker: 'Het ministerie van Onderwijs is berucht vanwege het vele overleg met vertegenwoordigers uit het onderwijs. De zogenaamde "systeemverantwoordelijkheid" van de minister maakt dat je op grote afstand van het feitelijke onderwijs staat. Dat is frustrerend voor iedereen. Als ik met leraren sprak, was dat doorgaans informeel. Het zijn de koepels die de schoolbesturen vertegenwoordigen, de vakbonden die namens leraren spreken. Daarnaast bestaan de inspectie, het college voor toetsen en examens en de organisatie voor accreditatie van opleidingen voor de borging van kwaliteit. (...) Net als in de zorg hebben al die organisaties eigen taken en eigen belangen en is de overheid nauwelijks bij machte hen te domineren. De leraar wordt zo gemakkelijk het slachtoffer van de bestuurlijke belangenstrijd.'

In uw boek pleit u voor een overheid met een hart. Voor een waardengedreven politiek. De overheid is een rationeel apparaat en een hart gaat over emoties. Is de verbinding tussen de overheid en het hart de waardengedreven politiek?

Onderwijs en zorg zijn onderdeel van het hart van de verzorgingsstaat maar we zijn ze gaan zien als producten waar je gebruik van kan

maken. Je hebt er recht op en dat wordt gestimuleerd omdat de financiering individueel gebeurt. Het hart is de afgelopen decennia onzichtbaar geworden, of in ieder geval veel zachter gaan kloppen. Zonder hart gaat het, ook in een groep of organisatie, meestal veel slechter. We moeten op zoek blijven naar het hart van de verzorgingsstaat. Dat was in 1984 al de titel van een essay dat Kees Schuyt en Bram Peper schreven ter gelegenheid van de vijftenzestigste verjaardag van Joop den Uyl. Later was het de titel van een boek van Kees Schuyt. Het hart is, zo stelt hij, niet alleen een warm kloppend teken van leven, het is evenzeer een aanduiding van eenheid. Er is behoefte aan een positieve visie op de overheid. Noem het een nieuw sociaal contract.

Welke rol had het gedachtegoed van de PvdA voor de invulling van uw manier van denken in de periode dat u staatssecretaris en minister was?

Vanzelfsprekend veel, van beginselen tot verkiezingsprogramma's. Maar wat ik als behoorlijk frustrerend heb ervaren, is dat het heel moeilijk bleek om een link te vinden tussen de uitgangspunten en het denkwerk in de PvdA en de concrete vertaling naar beleid. Het onderzoeksproject Van Waarde van de Wiardi Beckman Stichting, over de sociaaldemocratie in de 21ste eeuw, vind ik nog steeds een prachtig project. Tijdens mijn ministerie stelde ik voor om een groepje te vormen met mijn politiek assistent, denkers uit de partij en mensen uit het onderwijs. Het doel was om na te denken over hoe we de Van Waarde-discussie meer aan het beleid voor onderwijs en cultuur konden koppelen. Na twee bijeenkomsten bleek dat het niets opleverde. Dat kwam naar mijn idee doordat de wetenschappers en de WBS heel hoog over vlogen en te algemeen bleven.

Ik vind dat het Van Waarde-project opnieuw moet worden opgepakt, omdat het ons kan helpen om

langetermijnvisies te ontwikkelen en die te verbinden aan dagelijks politiek handelen. In dit project zijn de ingrediënten daarvoor aanwezig en we moeten als PvdA daarmee verder.

U loopt al lang mee binnen de partij en de politiek. U schrijft dat vrouwen – juist ook in de politiek – kwetsbaarder zijn dan mannen voor vuilspuiterij en regelrechte haat. Ervaart u dat seksisme ook in de PvdA?

Afgelopen week was ik uitgenodigd bij een radioprogramma waar vlak daarvoor Bram Peper bevroegd werd. Hij uitte kritiek op het lijsttrekkerschap van Lilianne Ploumen. Hij geloofde niet dat Ploumen over de vaardigheden van een politiek leider beschikt. De programmamaker vroeg me wat ik van een de uitspraak van Peper vond. Toen zei ik: 'Het kan heel goed seksisme zijn'. Ik ben blij met Lilianne Ploumen als nieuwe partijleider. Ze heeft, net als ik, een achtergrond bij GroenLinks. Ik ken haar als optimist. En qua persoonlijkheid moet het haar lukken om bruggen te gaan slaan. In de ministersploeg moesten we wel eens antwoorden op de vraag: Met wie wil je een avondje uit? Ploumen was daar de favoriete PvdA'er. Zij heeft iets verbindends, ook als ze hard op de inhoud is.

Uit zo'n opmerking van Peper blijkt dat je als vrouwelijke politicus een dikke huid moet hebben. Als je zijn kritiek vol binnen laat komen, dan ben je lamgeslagen. Als PvdA'er vind ik het erg dat er zo over Lilianne wordt gepraat. Intern mogen we scherpe kritiek hebben, maar de buitenwereld is hard. Bovendien denkt niemand na zo'n uitspraak van Peper: goh dat is een leuke partij.

In uw boek haalt u de de Ghanees-Engelse auteur Kwame Appiah aan. Hij stelt dat identiteit niet alleen gevormd wordt door hoe wij zelf denken te zijn, maar ook door hoe anderen naar ons kijken. We hebben niet een enkele identiteit, we bestaan uit meerdere. U schrijft dat

u zich niet thuis voelt bij de dichotomie die radicale identiteitsdenkers aanhangen, waarin 'zwart' slachtoffer is en 'wit' schuldig. Maar u voelt zich evenmin thuis bij radicale critici die schuld alleen in individuele termen zien en weinig oog hebben voor de doorwerking van de dehumanisering van de slavernij. Erger misschien nog wel dan een lichamelijke straf is het afnemen van wat je als mensen diepste bepaalt. Je identiteit. Dat is wat er gebeurde met tot slaafgemaakten. Zwart vind ik een goede term om aan te duiden dat zwartzijn gepaard gaat met een verschil in bejegening, met discriminatie. Bij Gloria Wekker lees ik dat je schuld draagt als je wit bent. Dat betekent dat je jezelf als wit persoon niet kunt verbinden met de beweging van zwarten die opkomen voor hun rechten. Zo wordt een progressieve beweging een opstelsom van eigenbelang in plaats van een beweging met een gezamenlijk belang van emancipatie, van bevrijding en verheffing.

Bij de Black Lives Matter-beweging is het vanzelfsprekend dat zwarten daar het voortouw hebben, maar dat witten solidair zijn. Net zoals ik hoop dat mannen zich met feminisme verbinden. Ik hoop dat er een nieuwe beweging komt waar nieuwe combinaties zich met elkaar kunnen verbinden. Ik doe dat in het klein in mijn gezin met mijn man en dochter. Mijn man is zwart, van Surinaamse origine, zijn voorouders waren slaaf. Mijn dochter is gemengd maar ook zwart. Als wij al niet meer met elkaar kunnen praten, als ik me niet kan verplaatsen in hun positie, dan raken we ver verwijderd van waar het in de PvdA ooit om begon. Namelijk bevrijding en verheffing.

Auteur Kwame Appiah is inspirerend omdat hij schrijft dat identiteit wordt bepaald door geschiedenis, door culturele gewoonten, door conflict. Daarmee is het veranderbaar. Dat is iets anders dan het essentialistische vastzetten van identiteit.

Ten slotte nog even terug naar de actualiteit. Hoe kijkt u aan tegen de overheid in coronatijd?

Het lijkt er nu wel eens op dat de overheid er alleen is om de markt te helpen. Bij Rutte III zie je dat sterk. De vvd vindt dat de overheid er is om de ondernemers te steunen. Nu met corona vind ik het niet proportioneel dat er 60 miljard naar bedrijven is gegaan – ook naar de grote als KLM en de dot-coms – maar men tot nu toe maar weinig voor gedupeerde jongeren doet. Er is weliswaar nu veel geld uitgetrokken voor het onderwijs, maar dat is allemaal eenmalig. Daar bouw je geen langetermijnbeleid mee op. Als overheid moet je verder kijken dan alleen het economisch belang. Niet alleen kijken naar wie kwetsbaar is voor het virus. Je moet ook kijken naar wie kwetsbaar is voor de gevolgen van de lockdown, dat zijn we kwijtgeraakt. We moeten de samenleving sociaal overeind houden.

Ik ben bang dat we straks de reflex krijgen dat het geld nu ongeveer op is. En dan wordt er bezuinigd bij de gemeente. En de leraren en verpleegkundigen krijgen geen loonsverhoging.

Zowel in het boek als in het interview merken we dat u een enorme drive heeft om zaken aan te pakken. Bent u beschikbaar als de PvdA in een nieuw kabinet komt?

Nee, het boek is mijn afscheid van de politiek. Het is tijd voor nieuwe generaties.

Kunt u in de wetenschap meer bereiken dan in de politiek op een ministerie met systeemverantwoordelijkheid?

Nee, je hebt zowel de politiek als de wetenschap nodig. De politiek is het praktisch mogelijk maken door noeste arbeid. Politiek is ook het onmogelijke denkbaar maken. Maar de politiek heeft meer denkkraft en verbeelding nodig. Daar heb je wetenschappers voor nodig en mensen uit de culturele sector, de makers.

Jet Bussemaker, Ministerie van Verbeelding. Idealen en de politieke praktijk (2021)

In 1998 kwam Jet Bussemaker, 37 jaar oud, voor de PvdA in de Tweede Kamer. Het werd haar tweede huiskamer. Ze was behalve Kamerlid van 2007 tot 2010 staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en van 2012 tot 2017 minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Met een korte onderbreking heeft ze bijna twintig jaar op het Binnenhof rondgelopen. Nu is ze hoogleraar Beleid, Wetenschap en Maatschappelijke Impact in het bijzonder in de zorg aan de Universiteit Leiden. Daarnaast is ze voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving.

WIE CONTROLEERT KWALITEIT VAN DE JEUGDZORG?

Niet minder dan 444.000 kinderen tot 23 jaar ontvangen jeugdhulp in ons land. Dat is een op de twaalf. Meestal ambuland, thuis dus. Maar ongeveer 46.000 kinderen wonen niet thuis, maar in een instelling of pleeggezin. Nederland is daarmee 'kampioen' uit huis plaatsen. Niet bepaald iets om trots op te zijn. Juist raadsleden kunnen dit tij keren, betoogt Hélène van Beek.

✂ Door Hélène van Beek

In oktober 2020 publiceerde ik het boek *Kinderen van de Staat. Jeugdzorg in ademnood*. Daarin tekende ik op wat er met al die uithuisgeplaatste kinderen gebeurt. Hoe ze, eenmaal weg bij hun ouders, worden 'rondgepompt' van pleeggezin naar gezinshuis. Wanneer het in een instelling of gezinshuis om welke reden dan ook niet goed loopt, als er gebrek is aan een geschikte plek of als de wachtlijsten oplopen, gaan kinderen van de ene locatie naar de andere. Sommige kinderen hebben wel op meer dan twintig adressen gewoond, regelmatig moeten verkassen naar de andere kant van het land, ver van hun familie. Kinderen uit één gezin worden soms uit elkaar gehaald.

Uit de talloze interviews die ik hield voor *Kinderen van de Staat* blijkt dat kinderen met elke verhuizing opnieuw moeten beginnen. Met hun behandeling, met het opbouwen van een vriendenkring, op een nieuwe school. Sommige kinderen hebben tijdens hun periode van uithuisplaatsing bijna honderd 'opvoeders' gehad. Gevolg: ze willen met niemand meer praten, vertrouwen geen mens meer. Dat valt die kinderen niet kwalijk

Hélène van Beek,
Kinderen van de staat.
Jeugdzorg in ademnood (2020).

Hélène van Beek is onderzoeksjournalist. Ze publiceerde onder meer in *Trouw*, maakte rapportages voor *Zembla* en *Argos* en werkte jarenlang voor dagblad *De Gelderlander*. In oktober 2020 verscheen van haar hand het boek *Kinderen van de staat. Jeugdzorg in ademnood*, resultaat van ruim drie jaar onderzoekswerk en interviews.

te nemen. Stichting Het Vergeten Kind kwam in oktober 2018 met het manifest 'Stop de Carrousel', bedoeld om dit herhaalde overplaatsen van kinderen te stoppen. Kern: zorg voor een vaste woonplek die past bij het kind. Zorg voor veiligheid en bouw samen met kinderen een netwerk op. In november 2020 stuurde de stichting een brandbrief naar alle negenduizend raadsleden en 350 wethouders jeugdzorg. Daarbij werd hen gratis mijn boek ter beschikking gesteld. Een poging om lokale politici en bestuurders ervan te doordringen dat ze, als het gaat om juist deze kinderen, een belangrijke taak laten liggen. Raadsleden hebben sinds de overheveling van jeugdhulptaken naar gemeenten in 2015 de taak om te controleren of in hun gemeente goede jeugdzorg wordt geboden. En juist aan die controle schort het.

Zorgenkind

Het boek is het resultaat van drie jaar onderzoeksjournalistiek. Het is bedoeld om alle betrokkenen een spiegel voor te houden. De genomen foto van het jeugdzorglandschap geeft geen fraaie aanblik. Reacties zijn overweldigend. Van mensen die zich slachtoffer voelen, omdat hun kind naar hun oordeel onterecht bij hen is weggehaald. Vaak uit een combinatie van angst en goede bedoelingen plaatsen we in Nederland een onevenredig aantal kinderen uit huis. Nadat in 2004 een jeugdhulpverlenster door de tuchtrechter werd bestraft omdat ze te laat zou hebben ingegrepen in de zaak van het meisje Savanna (het meisje werd lange tijd ernstig mishandeld en werd uiteindelijk levenloos gevonden) is de angst om te laat in te grijpen voelbaar. Kinderrechters lijken risico's sindsdien anders te wegen, kiezen er sneller voor een kind uit huis te halen. Het is vervolgens aan jeugdzorg om voor deze kinderen een goede plek te zoeken. En daarbij gaat het nogal eens mis. De sector is al lange tijd een zorgenkind van de overheid,

ook vóór 2015, toen de verantwoordelijkheid nog gedeeld werd door rijksoverheid en provincies. Toen in 2015 de jeugdzorg tegelijk met veel andere taken op het gebied van zorg, werk en inkomen werd overgedragen aan gemeenten, was de bedoeling helder. Een aantal problemen moesten tegelijk worden opgelost. De gemeente staat dicht bij inwoners en heeft daarom beter zicht op wat speelt achter de voordeur. Er werden wijkteams opgericht, die moesten kijken wat er in gezinnen aan de hand was. Zodat er niet meer langs elkaar heen gewerkt werd, maar schulden, huiselijk geweld, armoede en verslaving in samenhang werden aangepakt. Gedachte was dat daarmee de inwoner beter af zou zijn en de overheid goedkoper uit. Immers: hoe eerder problemen werden aangepakt, hoe beter. Dat zou bijvoorbeeld het aantal uithuisplaatsingen kunnen verminderen.

In de praktijk is daar bar weinig van terechtgekomen. Vaak wordt er dan gewezen naar de bezuinigingen op het budget; gemeenten moesten de jeugdzorg uitvoeren voor veel minder geld. De andere kant is dat er nog altijd heel veel geld in de jeugdzorg omgaat, jaarlijks ongeveer 3,75 miljard euro. Adviesbureau Berenschot becijferde echter dat zo'n dertig procent daarvan, ongeveer één miljard euro, zit in de 'administratieve wirwar' die de jeugdzorg na 2015 geworden is.

Ondertussen loopt het ook inhoudelijk mis. Door lange wachtlijsten komt hulp voor kinderen en jongeren vaak te laat. Met soms fatale gevolgen. En dat komt niet alleen omdat er geen plek is, maar ook omdat het de gemeentelijke teams ontbreekt aan expertise. De juiste diagnose blijft uit, waardoor bij het zoeken naar de juiste plek voor een kind als het ware meteen de verkeerde afslag wordt genomen. Wat daarbij niet helpt, is wat deskundigen een fundamentele 'weeffout' in de wet noemen: de overdracht van de jeugd-GGZ

aan gemeenten. Gevolg: een volwassene met mentale of psychische problemen gaat in ons land naar de dokter. Vaak via de huisarts komen ze terecht bij een psycholoog of psychiater. Medisch geschoolde professionals met de kennis en kunde om problemen aan te pakken. Kinderen gaan echter naar de gemeente. Waar leden van een wijkteam vervolgens moeten oordelen over van alles tegelijk. Van soms lastige maar zeker niet altijd levensbedreigende opvoedkundige vraagstukken tot de meest zware psychische problematiek. Dat heeft – de praktijk wijst het uit – ernstige gevolgen. Zeker als ouders zelf ook niet precies weten wat hun rechten, plichten en mogelijkheden zijn.

Het gaat dus mis, op alle fronten. De cruciale vraag is dan: wie grijpt er in. Als je de jeugdwet van 2015 volgt, zouden dat in essentie de leden van 355 gemeenteraden moeten zijn. Maar dat lukt niet. Uit het onderzoek voor *Kinderen van de Staat* blijkt dat raadsleden volkomen buiten spel staan als ze zich inhoudelijk met jeugdzorg willen bemoeien.

Stelselverantwoordelijk

Althans, ze denken buiten spel te staan. Er is veel te doen over de jeugdzorg in Nederland, maar de meeste ophef in gemeenten gaat over de financiële tekorten die na 2015 zijn ontstaan. Raadsleden besteden veel tijd en aandacht aan overschrijdingen op de gemeentelijke begroting. Zij zijn immers verantwoordelijk voor de verdeling van lokale inkomsten en uitgaven. De raad heeft zoals dat heet budgetrecht. Die budgetten zijn bovendien relatief overzichtelijk. Als er één miljoen is begroot en het dubbele wordt uitgegeven, dan is het probleem duidelijk en zichtbaar. Dus gaat het debat vaak daarover. Wat er achter de cijfers schuilgaat, blijft vervolgens uit het zicht.

Over de kwaliteit van de geboden zorg gaat het ondertussen veel te weinig. Terwijl raadsleden juist daarover kritische vragen zouden moeten

stellen. Of het nu gaat om lichte jeugdhulp in de eigen thuissituatie, opvoedingsondersteuning of zorg in een gesloten instelling. Gaan er dingen mis, dan zouden raadsleden hun colleges moeten dwingen om in te grijpen. Zij zijn immers – gezien de wet – verantwoordelijk voor goede zorg voor hun inwoners.

Nu echter zijn de zorgen over de jeugdzorg voornamelijk het speelveld van landelijke politici. Tweede Kamerleden als Lisa Westerveld (GroenLinks), Attje Kuiken (PvdA), Vera Bergkamp (D66) en René Peters (CDA) hebben zich er de afgelopen jaren zeer intensief mee beziggehouden. Zij roepen de betrokken ministers ter verantwoording.

Maar dan gaat het nog steeds over lokale misstanden. Want sinds de invoering van de jeugdwet zijn ministers zoals dat heet alleen nog ‘stelselverantwoordelijk’. Grof gezegd betekent dat, dat de minister ervoor moet zorgen dat er jeugdhulp geboden wordt in Nederland en dat daarbij de rechten van kinderen gewaarborgd zijn. Maar hoe die verantwoordelijkheid precies handen en voeten moet krijgen, dat wordt nergens omschreven. Net zomin als is vastgelegd dat de minister erop moet toezien dat er sprake is van kwalitatief goede jeugdzorg en kan ingrijpen als dat niet zo is.

In het rapport *Beginselen versus praktijken. Toetsing van decentralisatieprocessen met aanbevelingen voor versterking* van september 2020, is een van de aanbevelingen dat duidelijk moet worden wat nu precies met dat begrip ‘stelselverantwoordelijk’ wordt bedoeld. Het moet zowel worden verduidelijkt als afgebakend, menen de bestuurskundigen die het rapport schreven. Opdrachtgever was echter niet het ministerie van Volksgezondheid, maar dat van Binnenlandse Zaken. Waardoor het opnieuw in essentie niet gaat over de kwaliteit van zorg, maar vooral over de kwaliteit van het bestuur.

Iedereen kijkt naar een ander

En dat terwijl deskundigen voorspellen dat een parlementaire enquête over de falende jeugdzorg dichtbij is. Peer van der Helm, lector residentiële jeugdzorg aan de Hogeschool Leiden, zei over de nieuwe jeugdwet van 2015: ‘Mooie idealen gecombineerd met een stelselwijziging, méér taken en minder geld is volgens mij een giftige cocktail. Ik sta er met de neus op en ik zie de problemen alleen maar toenemen.’ Hoogleraar pedagogiek Mischa de Winter, onder meer voorzitter van de Commissie Geweld in de Jeugdzorg die in juni 2019 een schokkend rapport over (seksueel) geweld in instellingen publiceerde, kwam onlangs tot een vergelijkbare conclusie. Zijn commissie had verhalen opgetekend waarvan hij niet kon vermoeden ze ooit te horen. ‘Over kinderen die misbruikt werden, getreiterd of in elkaar geslagen.’ En niet alleen in het verleden, maar soms tot de dag van vandaag. ‘Fysiek, geestelijk en soms seksueel geweld tegen jongeren die al in de meest kwetsbare situatie denkbaar zaten. Jongeren die hulp nodig hadden en die zochten bij jeugdzorg.’

Recent sprak De Winter er publiekelijk schande van dat eigenlijk niemand zich echt verantwoordelijk voelt voor de ontstane situatie. ‘Instellingen wijzen naar de gemeenten, gemeenten wijzen naar het Rijk omdat ze te weinig geld krijgen en het Rijk zegt: “Jullie zijn verantwoordelijk”. Iedereen kijkt naar een ander.’ De Winter ziet een trend. Ook eerder al verscheen een rapport, in 2012, over seksueel geweld in instellingen. Op dat moment lag de verantwoordelijkheid voor de jeugdzorg nog bij de provincies. Zowel dat rapport als de bevindingen van zijn commissie wezen op machtmisbruik en het verhullen van misstanden. In beide gevallen kwamen er excuses en was er het vooruitzicht op schadevergoeding voor slachtoffers. Maar structurele oorzaken werden geadresseerd noch aangepakt.

Terwijl zowel in 2012 als in 2019 stevige aanbevelingen werden gedaan. Op het gebied van professionalisering, opleidingsniveau en groepsgrootte bijvoorbeeld. Waar het gaat om de inzet van repressieve maatregelen als het isoleren of fixeren van kinderen. Meer aandacht voor feitenonderzoek en diagnostiek, zodat rapportages op basis waarvan besluiten moeten worden genomen of kinderen daadwerkelijk uit huis geplaatst worden niet gebaseerd zijn op aannames. Uiteraard werden die aanbevelingen door betrokkenen overgenomen. Maar de uitvoering is een ander vraagstuk.

Doormodderen

Uiteraard zien betrokkenen dat de zogenoemde decentralisaties in het sociaal domein, waar ook de verhuizing van de jeugdzorg naar gemeenten onderdeel van was, niet heeft gebracht wat ervan werd verwacht. Aanvankelijk was de reactie dan vaak dat een operatie van een dergelijke omvang de eerste jaren altijd problemen met zich mee brengt. Veel energie was gaan zitten in wat ‘de transitie’ werd genoemd: de daadwerkelijke overdracht van verantwoordelijkheden, budgetten en de vorming van nieuwe systemen en procedures voor bijvoorbeeld het inkopen van zorg, het stellen van de juiste diagnose en het vinden van de beste plekken. Wat moest volgen was ‘de transformatie’, een overgang naar een nieuwe manier van denken over (jeugd)zorg.

Maar juist omdat zo veel energie is gaan zitten in het overdragen van taken komt die inhoudelijke vernieuwing niet op gang. De discussie blijft hangen in vragen over het stelsel, bestuurlijke verhoudingen, het budget, toezicht en verantwoording. Gemeenten blijven ondertussen worstelen en doormodderen, de stelselverantwoordelijke minister staat erbij en kijkt ernaar. De sector gaat ondertussen op dezelfde voet verder, verandering gaat traag of komt niet op gang. Problemen blijven bestaan.

Waar het in essentie op neerkomt, is dat de zorg die in het verleden betaald werd door het rijk of de provincie, nu gedeclareerd moet worden bij meer dan driehonderdvijftig gemeenten. Elk type jeugdzorg heeft daarbij een 'productcode' waar ook weer een heel eigen manier van verantwoorden bij hoort. Omdat het vaak gaat om grote bedragen, loopt het inkopen van zorg via ingewikkelde en tijdrovende Europese aanbestedingen, wat zorgt dat zowel bij gemeenten als bij zorginstellingen enorm veel tijd, geld en energie gaat zitten in het begeleiden van complexe procedures van inkoop, betaling en verantwoording.

Over de kwaliteit van de geleverde zorg gaat het ondertussen veel te weinig. Er verschijnen steeds opnieuw rapporten, waarin te lezen valt dat 'bij toekomstige decentralisaties' per geval zou moeten worden gezorgd voor 'een duidelijke omschrijving van wat die stelselverantwoordelijkheid inhoudt'. Daarbij moet 'de regionale bestuurslaag een serieuze plek krijgen, met een duidelijke en eenvoudige democratische verantwoording op datzelfde regionale niveau.'

Waarmee we terug zijn bij de vraag aan het begin van dit artikel. In Nederland plaatst de overheid heel veel kinderen uit huis. Zij gaan naar een instelling of pleeggezin, omdat thuis blijven wonen niet langer kan. Maar of zij vervolgens de zorg krijgen die ze nodig hebben, niet van de ene plek naar de andere gesleept worden, veilig zijn en perspectief hebben op een betere toekomst, is een vraag die zelden aan de orde komt. De vraag of de uithuisplaatsing nu wel echt nodig was overigens ook niet.

Nieuwe democratische controle

In november 2020 kwam het Sociaal en Cultureel Planbureau met een vernietigend rapport over onder meer de decentralisatie van de jeugdzorg. Onder de titel *Sociaal domein op koers?* werden stevige conclusies getrokken waar het ging om democratische controle op de zorg voor kwetsbare

kinderen. Zeker als het gaat om hele specialistische zorg, wordt die vaak ingekocht en geleverd via regionale samenwerkingsverbanden. Juist daarbij schort het echter aan controle. 'In de bestuurskundige literatuur is een veelgenoemde belemmering voor regionale samenwerkingsverbanden dat er nauwelijks democratische controle op plaatsvindt', stelde SCP-directeur en bestuurskundige Kim Putters vast. 'Voorafgaand aan de decentralisaties werd door de centrale overheid al aangegeven dat de "uitvoering bij voorkeur wordt georganiseerd binnen de democratisch gelegitimeerde, bestuurlijke hoofdstructuur, zodat burgers invloed op het beleid kunnen uitoefenen via raadsverkiezingen".' Juist daarom zouden gemeenten, volgens Putters, terughoudend moeten zijn met regionale samenwerkingsverbanden. De democratische controle is daarbij schier onmogelijk: 'Meer specifiek kunnen gemeenteraadsleden door samenwerking met andere gemeenten ervaren dat hun sturingsmogelijkheden verminderen en dat zij hun taak als vertegenwoordigers van burgers minder goed kunnen uitvoeren', meent Putters.

Hiermee komen we bij de kern van het probleem. Zorg voor kwetsbare kinderen vraagt soms een dusdanig specialistische expertise dat die niet zo maar voor handen is. Instellingen en gemeenten houden elkaar ondertussen gevangen in een bureaucratisch web van aanbestedingen, productcodes en verantwoording. Het lokale politieke debat gaat vervolgens over de vraag waarom het maar niet lukt greep te houden op het budget. Zelfs als raadsleden, zoals een aantal kritische en betrokken raadsleden uit de regio Noord-Holland-Noord, vragen blijven stellen over een uiterst omstrede aanbesteding van specialistische jeugdzorg in hun regio, krijgen zij vaak uiterst moeizaam gegevens boven water. Mede daardoor blijft controle op de kwaliteit van de geleverde zorg uit. De verantwoordelijkheid die gemeenteraden hebben om

toe te zien op de kwaliteit van de aan hun inwoners geleverde jeugdzorg krijgt zodoende amper echt vorm.

En dat terwijl sommige van die inwoners te kampen hebben met enorme gevolgen. Kinderen met ernstige problemen verdwijnen achter tralies, worden soms voor straf of soms uit onmacht urenlang opgesloten in hun kamer, 'gefixeerd' in geval van escalatie of voor hun eigen veiligheid in een isoleercel geplaatst. Naakt of met enkel een zogenoemde 'scheurjurk' aan. Omdat begeleiders bang zijn voor suicide. Deze vorm van opsluiting komt tot wel drieduizend keer per jaar voor. De traumatische effecten zijn in *Kinderen van de staat* opgetekend.

Noch dat boek, noch dit artikel is bedoeld als een aanklacht tegen de jeugdhulpverleners. Zij werken zich dag en nacht een slag in de rondte, maar hebben te maken met een falend systeem. Juist van hen ontving ik tal van reacties op het boek. Juist omdat ze zich gesteund voelden in hun poging er ondanks een falend systeem het beste van te maken. Een systeem waarin iedereen op een andere manier verantwoordelijk draagt en daarom niemand echt verantwoordelijkheid neemt.

Dit artikel is een oproep. Aan lokale politici, om hun wettelijke taak van toezicht op kwaliteit van zorg vorm en inhoud te geven. Aan de nieuwe leden van de Tweede Kamer, die straks na de verkiezingen opnieuw moeten nadenken over zowel het beschikbare geld voor gemeenten, als het begrip stelselverantwoordelijkheid én de kwaliteit van de zorg aan kwetsbare kinderen. En aan bestuurders in de jeugdzorg, die zullen moeten onderkennen dat veel, heel veel beter moet. Want zeker kinderen die door de overheid uit huis geplaatst worden, die aan den lijve ondervinden hoe verstrekkend maatregelen kunnen zijn die de staat aan mensen kan opleggen, verdienen het dat er kritisch wordt gekeken naar wat er met die macht gebeurt. Die controle is er nu niet.

BEELDCOLUMN

ONGELIJKHEID IN BEELD

In de veelbesproken documentaireserie *Klassen* wordt de toenemende ongelijkheid in het onderwijs scherp in beeld gebracht. In de uitzendingen stellen de makers Sarah Sylbing en Ester Gould de vraag: 'hoe bestrijden we de toenemende verschillen tussen kinderen van 'zwarte' en 'witte' basisscholen?'

Basisschooldirecteur Doanh Truong wil van 'zwarte' scholen goede scholen maken. 'Mengen heeft over het algemeen weinig zin, als school ben je dan erg afhankelijk van ouderinitiatieven.' Haar leven is op het moment dat ik haar spreek – eind januari – bepaald niet saai of voorspelbaar. Leerlingen hebben aandacht nodig. Docenten melden zich ziek. Ouders zoeken contact. En dat zijn dan alleen nog maar de dagelijkse bezigheden. Truong is directeur van basisschool Bijlmerhorst in Amsterdam-Zuidoost, na zes jaar voor de kleuterklas te hebben gestaan. Als kind van Vietnamese bootvluchtelingen ging ze naar de pabo en studeerde ze sociologie. Haar ambitie: het verschil maken voor kinderen zoals zijzelf.

Ondanks de sluiting van de scholen zijn er eind januari van de 206 leerlingen toch nog 45 op school. Naast de achtstegroepers, die ook naar school komen, zijn het die leerlingen die onder de noemer 'kwetsbaar' vallen. Wie dat zijn wordt door de directeur bepaald, in overleg met de leerkrachten en de intern begeleider. Truong geeft een inkijkje in de dagelijkse gang van zaken. 'We geven drie of vier keer per dag online instructielessen. We laten de kernvakken zoals taal en rekenen doorgaan. Gisteren bijvoorbeeld hebben de kleuters de getallenlijn geoefend. Op het via Zoom gedeelde beeldscherm zagen ze die lijn, maar met een ontbrekend getal. De kinderen moesten dat getal thuis opschrijven.'

Er is voor elk kind een iPad. Met hulp het schoolbestuur schafte Truong dit schooljaar honderd chromebooks aan, omdat de verwerking van opdrachten daarop makkelijker gaat. De meeste ouders verdiepen zich in het digitale schoolwerk van hun kinderen. Dat doet Truong goed. 'Het laat zien dat je de school moet zien als een gemeenschap, dat ouders en school samen het kind verder helpen in zijn of haar ontwikkeling.' Kinderen die niet elke dag online gezien worden, worden gebeld. Soms gaan docenten op huisbezoek. Kinderen waarover veel zorgen zijn, komen naar school.

Van de leerkrachten zijn er best veel besmet geraakt met het coronavirus: zeven van de vijftientig. Die zijn daardoor een aantal weken niet beschikbaar geweest. Het was lastig een vervanger te vinden. De stedelijke invalpoule was helemaal opgedroogd. Truong vertelt dat ze moest uitwijken naar detacheerders, die veel meer kosten. 'Dat heb ik één keer gedaan, toen had ik echt een pleister nodig. Maar ik vind dat het geld niet moet gaan naar die bureaus. Het geld moet gaan naar goede leraren.'

Het team op basisschool Bijlmerhorst is divers, zowel naar opleiding als achtergrond. Juist daardoor ontstaan bepaalde gesprekken, wordt er meer gezien. Bovendien vindt Truong het belangrijk dat juist kinderen zichzelf kunnen herkennen in de docent voor de klas. Zelf had ze graag zo'n voorbeeld gehad. Het laat ook zien wat nodig is: meer waardering voor docenten. De eisen voor betere betaling vindt ze terecht, want waarom waarderen we docenten in het middelbaar onderwijs beter dan in het basisonderwijs? Maar er is meer nodig. Aandacht helpt. Juist daarom waardeert Truong de rol van wethouder Moorman, zoals die ook zichtbaar werd in de documentaire *Klassen*. 'Ze gaat echt in gesprek met ons team.'

Juist dat helpt. Als bestuurder zorgde Moorman voor meer geld voor docenten in Amsterdam, voor meer digitale leermiddelen, voor bonussen voor docenten die gaan werken op scholen waar de nood het hoogst is. Samen met docenten maken betrokken bestuurders het verschil.

Tekst: Evelien Polter

Beeld: Paul te Stroete

NAOMI LEEST THE DISPOSSESSED

Sciencefiction leent zich goed voor utopieën en distopieën. Vaak weerspiegelen die vooral de tijd waarin ze geschreven zijn, maar soms zijn ze meer dan dat. *The dispossessed*, een klassieker van de gelauwerde Amerikaanse schrijfster Ursula le Guin uit 1974, kan als ideeënroman een veel breder publiek aanspreken dan alleen de liefhebbers van het genre. Het boek biedt ook nu nog waardevolle inzichten in vrijheid, macht en bureaucratie.

✎ Door Naomi Woltring

Natuurkundige Shevek heeft een theorie ontwikkeld die de interplanetaire communicatie revolutionair kan veranderen. Op zijn arme anarchistische planeet Anarres heeft hij niet de mogelijkheden om die theorie volledig uit te werken en daarom vertrekt hij naar de

kapitalistische moederplaneet Urras. Hij komt daar in een decadente, ongelijke en volledig door mannen gedomineerde samenleving terecht. Als anarchist is hij gewend kennis te delen en is bezit hem vreemd. Zelfs bezittelijk voornaamwoorden bestaan niet op Anarres. Wanneer Shevek merkt dat de machthebbers van Urras 'zijn' theorie willen gebruiken om te overheersen, zoekt hij een manier om te voorkomen dat ze die in handen krijgen.

Het boek bestaat afwisselend uit hoofdstukken over Sheveks tijd op Urras en zijn jeugd en volwassen leven op Anarres. Le Guin schetst beeldend en liefdevol het zware leven op Anarres – het herbeplanten van stoffige woestijnen, de ontberingen van droge jaren met weinig voedsel. Terloops brengt ze de sociale verhoudingen en maatschappelijke organisatie in beeld. Het eigen initiatief staat centraal en dat dient de gemeenschap. Wanneer een wetenschapper op Urras zich erover verbaast dat Shevek niet als officiële ambassadeur maar op eigen initiatief naar Urras is gekomen, zegt

aan het huwelijk verbonden zijn. Klassentegenstellingen bestaan niet op Anarres: iedereen doet zijn aandeel zwaar en vervelend werk. Omdat het nu eenmaal gedaan moet worden.

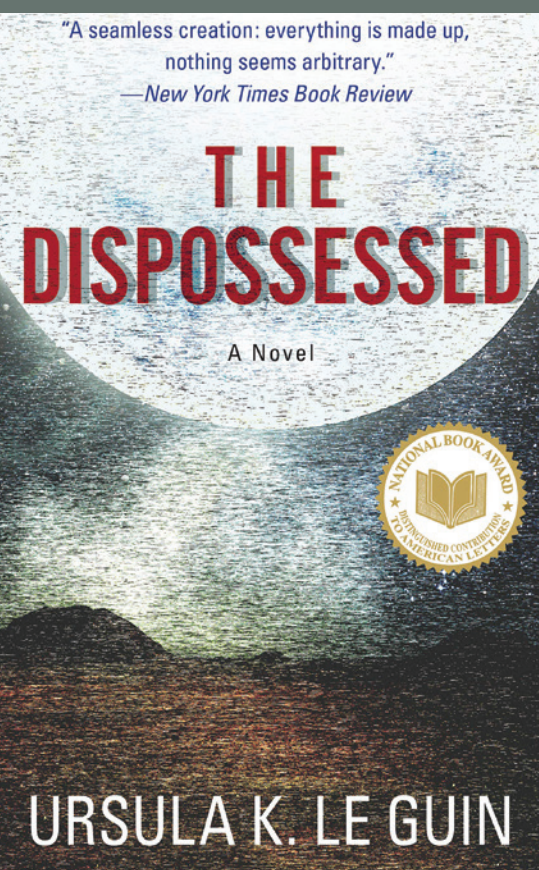
Het interessante aan Le Guins utopie is dat ook Anarres niet perfect is. Ook anarchisten kennen mores, afkeuring en normen die voor onvrijheid zorgen. De grootste bedreiging voor het anarchisme lijkt te zitten in kortzichtigheid en gewoontevorming. Zo kennen zelfs anarchisten de sluipende machtstoeiname die gepaard gaat met bureaucratie. Socioloog Robert Michels maakte dit fenomeen beroemd voor sociaaldemocratische partijen met zijn 'ijzeren wet van de oligarchie': wie organisatie zegt, zegt oligarchie. Antropoloog David Graeber zag het bij neoliberale marktwerking. Zijn 'ijzeren wet van het liberalisme' luidde: elke vorm van deregulering en bevordering van marktwerking leidt tot meer bureaucratie. Le Guin schetst het voor een anarchistische samenleving: 'elke noodtoestand, zelfs iedere labor draft lijkt een toename van bureaucratische machinerie [...] en een soort starheid achter te laten'.

De enige oplossing daarvoor is het permanent bevragen van structuren en blijven streven naar vrijheid. Iedere grens of muur, fysiek of mentaal, is een beperking, aldus Le Guin. Om met Loesje te spreken: een grens is eigenlijk een wens om verder te gaan. Echte vrijheid is geen doel dat je kunt bereiken, maar een permanent proces van (zelf)verbetering. Je vindt het niet in vluchtige pleziertjes, niet in targets afvinken wanneer de middelen of consequenties niet deugen. Het zit in werken aan iets dat ertoe doet, in een richting volgen die altijd bij te stellen is wanneer dat nodig blijkt. Vrijheid zit niet in bezit, maar in de afwezigheid van gebrek. En wanneer er wel gebrek is, maakt eerlijk delen dat draaglijker. Daar zouden we bij de hervorming van de Participatiewet en het belastingstelsel ook eens aan moeten denken.

Ursula le Guin, The dispossessed (1974). Nederlandse vertaling: De ontheemde (1975)

Shevek vriendelijk maar dooernstig dat het eigen initiatief het enige initiatief is dat hij erkent.

Het leven op Anarres staat in groot contrast met dat op Urras, waar scherpe klassentegenstellingen zijn en de machthebbers gewelddadig optreden. Vrouwen werken er niet buitenshuis. Omdat er een taboe rust op seksualiteit is juist alles geseksualiseerd. Voor Shevek is dat onbegrijpelijk. Op zijn planeet is echte gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Een relatie heet partnerschap, wordt niet bekrachtigd door de wet en kent niet de mores en machtsverhoudingen die traditioneel

DE MERITOCRATISCHE MALAISE IN NEDERLAND DIPLOMALAND

✂ Door Twan van Lieshout

In Spanje bestaat een selectiesysteem dat *oposiciones* heet. Je dient daarbij het complete wetboek uit je hoofd te leren als je advocaat of rechter wilt worden, ongeacht begrip of toepassing. Wie honderden feitjes het beste kan opdreunen komt in aanmerking om gemeentelijk metrobestuurder te worden, waardoor slimme scheikundestudenten – op zoek naar stabiel werk – de rest van hun leven ondergrondse treinen starten en stoppen. Honderdduizenden studenten blokken één compleet leerjaar voor dit soort examens. Vaak voor niets. Wie als efficiënte Nederlander dit waanzinnige systeem bevraagt, krijgt direct repliek van de Spanjaarden. Beter dit systeem van eindeloos zwoegen en vaak falen, dan dat mazzelaars met rijke ouders na een paar telefoontjes in vaders netwerk een prestigieus baantje in de schoot geworpen krijgen. Liever een eerlijke kans voor iedereen.

Eerlijke kansen. Er is bijna niets dat meer appelleert: de mogelijkheid om van een dubbeltje een kwartje te worden. Het is nauwelijks een verkiezingsthema, want wie is er nu tegen hoger onderwijs, waarbij iedereen kan doorgroeien? Gelukkig leven we niet meer in een tijd waarin achtergrond bepalend is, maar is de vraag of je je kansen pakt en je talenten benut. Niet alleen een Nederlands ideaal, de hele westerse wereld is een bloeiende meritocratie geworden waarin de besten bovendien hun talenten inzetten voor de samenleving.

De Amerikaanse filosoof Michael Sandel maakt korte metten met deze idylle. In *De tirannie van verdienste* hekelt hij de meritocratische samenleving, die nietsontziend verliezers en winnaars identificeert, al naar gelang mensen wel of niet aan een prestigieus diploma kunnen komen. Sandel, bekend van zijn (digitale en aanbevelenswaardige) colleges over rechtvaardigheid, werpt als gevierd Harvard-hoogleraar een stevige steen in eigen vijver. Het probleem is tweeledig, zo betoogt Sandel. Allereerst is het idee dat iedereen een gelijke kans heeft een fictie. Alle diversiteitsprogramma's ten spijt, blijken er vooral rijkeluiszontjes en -dochters in zijn Harvard-klas te zitten. Helikopterouders sturen hun reeds gestreste tieners naar dure bijspijkerkursussen. En anders regelt de Amerikaanse elite met giften aan universiteiten (en soms zelfs omkoping en regelrechte fraude) een plekje voor eigen kroost. Niet prestaties doen ertoe, maar het geld van de ouders.

Maar zelfs als we er in zouden slagen om wél een perfecte meritocratie te creëren, waar iedereen wel alles te danken zou hebben aan het benutten van eigen talenten, dan nog zouden we zo'n samenleving moeten afwijzen, stelt Sandel. Want, zoals Michael Young in zijn *The Rise of the Meritocracy* uit 1958 al voorspelde, een meritocratie is eerder een dystopie dan een utopie.

Succes is deugdzaamheid

De bewijzen voor die stelling ziet Sandel op tal van plaatsen. De universiteit functioneert vooral als

sorteermachine: met een diploma van een topuniversiteit zit je voor de rest van je leven gebeiteld. CEO's die torenhoge beloningen opeisen, maar anderen ondertussen niks hoeven te gunnen. Waarom zouden zij zich iets aan de armeren gelegen laten? Zij hebben toch hard gewerkt, en zo hun succes verdiend? Sandel laat mooi zien hoe binnen het meritocratisch paradigma succes bovendien verbonden wordt aan deugdzaamheid. Wie succesvol is, is niet allen slim en talentvol, maar eigenlijk ook gewoon een beter mens.

Hij voert hiervoor een aantal interessante voorbeelden op, zoals de van aanranding verdachte Brett Kavanaugh, die tijdens zijn benoemingsprocedure tot opperrechter dit vermeende vergrijp meende te moeten maskeren met een beroep op de universiteit waar hij zo hard had gestudeerd. Ik ben succesvol na hard werken, ik heb gestudeerd aan een topuniversiteit, daarom ben ik een goed persoon.

Als succes eigen verdienste is, dan is de keerzijde dat falen ook persoonlijk verwijtbaar is. Had je maar iets harder je best moeten doen op school, toch? Het is een gedachte die de politieke elite – van links tot rechts – doet neerkijken op lager opgeleide of werkeloze burgers. Denk aan Hillary Clinton met haar *basket of deplorables* of de typering van Obama dat sommige mensen zich helaas aan geloof en wapens vastklampen omdat ze weigeren de moderne realiteit onder ogen te zien. Ook dit type neerbuigendheid voorspelde Young

Michael Sandel, Tirannie van verdienste. Over de toekomst van de democratie (2020).

drieënzestig jaar geleden al. ‘Nog nooit eerder werd een onderklasse in moreel opzicht zo radicaal uitgekleeft.’

Dat dit vervolgens een maatschappelijke reactie uitlokt, verrast dan ook niet. Waar Young anno 2034 een revolutie van de onderklasse tegen de elite voorspelde, merkt Sandel op dat deze al in 2016 plaatsvond met de verkiezing van Donald Trump tot president. Dit protest ging niet alleen over eerlijkheid maar juist ook over maatschappelijk aanzien. Hetzelfde geldt voor de Brexit. Niet voor niets sprak Brexiteer Michael Gove over ‘een land dat schoon genoeg heeft van experts’.

Europese meritocratie

Sandel legt met zijn boek de vinger stevig op de zere plek. Het boek meandert tussen filosofie, een analyse van het discours van de laatste vijf Amerikaanse presidenten, en een vermakelijke praktische analyse van de Amerikaanse samenleving. Dat is, met de stortvloed van herhalingen, vervolgens wel direct het probleem van het boek. Is het niet nogal Amerikaans, deze analyse? Hoewel Sandel een aardig overzicht geeft van Europese ‘links-progressieve’ (maar inmiddels wel wat gedateerde) leiders als Blair en Schröder, of technocraten als Macron, die allen de meritocratische agenda voluit omarmden, lijkt de situatie in de Verenigde Staten toch ernstiger te zijn. Met de elitaire Ivy League-universiteiten met hun torenhoge collegegelden als kern van het probleem. Opgelucht denk je als Nederlandse lezer: gelukkig kan in ons land wél iedereen naar een prima universiteit.

Immers: ‘Je kunt in dit land alles bereiken, die Nederlandse droom is springlevend.’ Zo stelde Mark Rutte in het RTL-verkiezingsdebat op 28 februari. Jongeren met een migratieachtergrond moesten misschien wat harder hun best doen (‘vecht door, geef niet op’) maar uiteindelijk kan iedereen alles bereiken in dit gave land. Of toch niet?

In *Samen of gescheiden naar school* (2021) stelden onderzoekers van het Sociaal Cultureel Planbureau vast dat scholen tegenwoordig meer de nadruk leggen op

kwalificeren dan op samenleven. Er is een duidelijke cesuur tussen hoog en laag niveau, die vooral in steden erg toeneemt, met een steeds domineranter wordend categoriaal onderwijs. Nu zou dat allemaal niet zo’n probleem zijn als daar iedereen zat en – vrij naar communistisch voorman Marcus Bakker – ook de arbeiderskinderen naar het gymnasium gaan. Maar dat is niet zo: categoriale gymnasia worden bevolkt door kinderen van academici. Een ander feitje: 58 tot 69 procent van de grootstedelijke vmbo-populatie heeft een niet-westerse achtergrond. Voor de havo is dat 35 procent, voor het vwo 20 procent. En zelfs binnen de schoolniveaus sorteert het zich uit. Zoals een schoolbestuurder het in het rapport haarfijn uitdrukte: ‘Sfeer en vriendjes staan steeds op nummer één en twee van de schoolkeuzemotieven van ouders, maar eigenlijk bedoelen ze daar “ons soort mensen” mee.’ Dat is Sandels sorteermachine in de Nederlandse context.

Nu is kleur niet bepalend voor kansengelijkheid, vertelde een andere schoolbestuurder in de fenomenale documentaire-reeks *Klassen*, hét tijdsdocument over kansengelijkheid in onze tijd. Wat wel bepalend is: naast de sociaaleconomische toch vooral de opleidingsachtergrond van ouders. En corona heeft hier met grote verschillen in thuissituaties nog een schepje bovenop gedaan. Ook dit is te zien in de documentaire: Anyssa, het meisje met Nederlandse (groot) ouders, wonende in een moeilijke

thuisituatie, blijft ternauwernood overeind. De jongetjes van de nette buitenwijk van Amsterdam-Noord gaan fluitend door hun school-carrière. Nou ja, soms met een tegenvaller omdat het schooladvies havo-vwo is geworden en niet vwo.

Tel daarbij op de toch tegenvallende uitkomsten van het nieuwe leenstelsel (dat na de verkiezingen teruggedraaid wordt), de steeds verder aangescherpte beurzen en studieadviezen in het hoger onderwijs, de voortwoekerende huiswerkbegeleiding en de conclusie is dat Nederland helaas niet het kansenparadijs is dat Rutte ons wil doen geloven.

Leven lang leren

En dan is het, zoals ook te zien in *Klassen*, natuurlijk mooi dat PvdA-wethouder Marjolein Moorman strijdt voor kansengelijkheid en een later selectiemoment. Maar ja, geselecteerd gaat er worden. En prima dat scp-directeur Kim Putters pleit voor een leven lang leren, sociale vermenging op scholen en stapelen van opleidingen. Maar gestapeld schijnt er te moeten worden in Nederland diplomaland. Doe je dat om welke reden dan ook niet, dan heb je een probleem.

In een technologisch steeds snellere wereld kan iedereen natuurlijk niet goed genoeg opgeleid zijn – dat vemaledijde leven lang leren, zoals ons bij voortduring voorgespiegeld wordt – maar laten we ook teruggaan naar de fundamentele meritocritiek van Sandel. Want zelfs als Moorman slaagt en we gelijke kansen weten te

realiseren, wat gebeurt er dan met degenen die helaas er toch niet in zijn geslaagd die opleiding te voltooien? Worden zij dan teruggeworpen op de draaideuren van flexcontracten, nooit genoeg zekerheid voor een koopwoning? En vergeet niet de immateriële kant van de groter geworden arbeidsonzekerheid: het idee dat je inherent vervangbaar bent – na een paar jaar standaard weer vervangen door een andere flexkracht. Weg werktrots.

Voor niet iedereen zal het goedbedoelde advies ‘ga leren’ passen. Niet alleen zou er een opleidingsagenda moeten zijn. Ook, en zo besluit eveneens Sandel zijn boek, zouden Westerse democratieën meer politiek debat moeten voeren over de maatschappelijke waardering voor elke burger. En dat begint goeddeels met werk, in welke vorm dan ook. Iedereen wil deel uitmaken van een klein of groot gezamenlijk project. Ergens je steentje aan bijdragen en gezien worden. Waardering en bescheidenheid, zo besluit de Amerikaanse filosoof, moeten centraal staan. Bescheidenheid van hen die bij geboorte gezegend waren met talent, en waardering voor iedereen. Ja, verheffing is nog altijd een sociaaldemocratische kernwaarde, maar Sandels boodschap is eveneens een jas die de sociaaldemocratie prima zou moeten passen. En wellicht krijgen we er minder Trumps voor terug. Dan snijdt het mes aan twee kanten.

Twan van Lieshout won in 2018 de Banning Prijs en schrijft sindsdien halfjaarlijks een boeckessay voor Tijd en Taak.

DE VOLKSPARTIJ ANNO 2021: (ON)MOGELIJK?

Is de volkspartij definitief verleden tijd? Dirk Achterbergh gaat te rade bij hoogleraren Evelien Tonkens en Sarah de Lange.

✂ Door Dirk Achterbergh

Mijn conclusie in het artikel over de volkspartij in het vorige nummer van *T&T* was: er moet worden toegewerkt naar een levendige en in de samenleving gewortelde progressieve volkspartij. Ik vraag me bij nader inzien af of die conclusie wel houdbaar is. Kan dat nog anno 2021, zo'n volkspartij? Is dat geen romantisch ideaal van bejaarde babyboomers, definitief verleden tijd?

Daar lijkt het wel op als je de situatie onder ogen ziet: een levendig debat in politieke partijen ontbreekt, de binding met de achterban is dun. Dit is al lang zo, een kentering lijkt niet in zicht. In 1992, bijna dertig jaar geleden scheef Ruud Koole, voormalig partijvoorzitter van de PvdA en hoogleraar politicologie: 'Het is (...) niet denkbeeldig dat het fractiecomplex van Haagse professionals bijdraagt aan het isolement van partijen in de samenleving, wanneer het politieke blikveld zich beperkt tot de werkvertrekken van Kamerleden en assistenten'. Hoe komt dat, vroeg ik me af, waar is die langdurige bloedarmoede van voormalige volkspartijen uit te verklaren?

Volkspartij: verleden tijd?

Ik vroeg het aan Evelien Tonkens. Zij is hoogleraar Burgerschap en Humanisering van de Publieke Sector aan de Universiteit voor Humanistiek

Sarah de Lange

foto: collectie Sarah de Lange

te Utrecht en voormalig Tweede Kamerlid voor Groen Links. Zijn burgers nog bereid om zich in te zetten voor doelen buiten de privésfeer, bijvoorbeeld via politieke partijen?

'De betrokkenheid van Nederlandse burgers bij maatschappij en politiek is best hoog', geeft Evelien Tonkens aan. 'Nederland kent van oudsher veel vrijwilligers. Afhankelijk van hoe je dit meet, tussen de 25 en 50 procent van de volwassenen doet wel eens vrijwilligerswerk. Ook zijn veel burgers betrokken bij een burgerinitiatief. 53 procent zegt bereid te zijn om te protesteren tegen een onrechtvaardige wet. 60 procent is tamelijk of zeer geïnteresseerd in de landelijke politiek. Met het engagement van de bevolking is

niets mis.' Maar engagement is nog iets anders dan actieve betrokkenheid bij democratische meningen en besluitvorming of binding aan een politieke partij. Voor dat laatste schrikken velen terug. Evelien Tonkens: 'Er zijn veel minder mensen lid van een politieke partij dan bijvoorbeeld in 1950. Maar sinds 1990 is het aantal leden min of meer stabiel: in 1990 waren er 300.000 mensen lid van een partij, dertig jaar later 317.000 mensen.'

Hoe zit dat, wel maatschappelijk engagement, maar geringe politieke participatie? 'Veel mensen zijn nog steeds geïnteresseerd in politiek,' legt Evelien Tonkens uit, 'maar er is veel veranderd in de manier waarop mensen hun interesse

willen vormgeven. Een heel belangrijk aspect is individualisering. Ik heb nog geen enquête gezien waarin mensen mochten antwoorden: “Ik ben geen lid van een partij omdat er geen enkele partij is die precies mijn standpunten verwoordt”, maar ik denk dat een dergelijke uitspraak op veel steun zou kunnen rekenen. Dat is natuurlijk opvallend, want uiteraard is er geen enkele partij die al jouw standpunten verwoordt. Te denken dat dat wel zo is, noemt de filosoof Tsjalling Swierstra de “spotify-democratie”: alsof je een partij zou kunnen samenstellen zoals je een playlist op spotify maakt met daarop precies die muziek waar jij van houdt. Een partij is geen uitdrukking van je eigen wensen en daar zou je een partij ook niet op moeten uitkiezen. Een partij is een gemeenschap van mensen met wie jij op een interessante manier van gedachten kunt wisselen; met wie je het voldoende eens bent om over ingewikkelde kwesties een gemeenschappelijk standpunt te formuleren.

Traag versus snel

‘Een ander probleem is dat democratie en partijpolitiek veel tijd kosten en traag zijn’, zegt Evelien Tonkens ‘Dat is ook wenselijk, we willen immers niet een grillige dictator die van de ene op de andere dag over ons kan beslissen. We willen graag dat veel mensen zich daar over hebben kunnen buigen en er met elkaar over hebben kunnen praten, dat een veelheid aan standpunten kan worden afgewogen en er recht kan worden gedaan aan de meningen van minderheden. Het lijkt erop

dat veel mensen die tijd niet meer willen investeren en er het geduld ook niet voor willen opbrengen. De Duitse socioloog Hartmut Rosa betoogt dat er in onze samenleving in een heleboel opzichten sprake is van versnelling. Arbeidsprocessen gaan steeds sneller, technologie zorgt voor veel snellere communicatie. Je kan razendsnel nieuwe spullen kopen, zoeken en communiceren. Het gevolg daarvan is dat sommige andere dingen die niet kunnen versnellen nu veel trager lijken. Dat geldt bijvoorbeeld voor zorg, maar ook voor democratie. Dit verklaart naar mijn mening ook de populariteit van directe democratie, zoals bijvoorbeeld het referendum. 74 procent van de burgers is daarvoor. Een referendum lijkt dan krachtig, snel, en onbemiddeld. Geen gepolder, geen overleg. Een referendum past heel goed bij de spotify-democratie. Het verklaart deels ook de populariteit van burgerinitiatieven: zelf nu meteen wat doen in plaats van het trage en ingewikkelde proces van afstemming, overleg en representatie.’

Ten slotte benoemt Evelien Tonkens dat veel mensen zich machteloos voelen. ‘Dat zal ook meespelen. Het houdt verband met het gegeven dat er zo weinig mensen lid zijn van een politieke partij of van andere grotere ideële organisaties. Zo’n lidmaatschap zou een manier kunnen zijn om macht en invloed uit te oefenen. Maar hier wordt men niet in groten getale enthousiast van, dit soort organisaties spreekt mensen niet aan. Dan blijven er nog maar twee dingen over. Ten eerste proberen zelf een

goed leven te leiden, je afval te scheiden en niet te veel energie te verbruiken. Tegelijkertijd is dat in het licht van de grote maatschappelijke problemen natuurlijk wel wat mager. Zo overschaduwde het gevoel van machteloosheid het geloof in de mogelijkheid om in overleg met de anderen de samenleving te veranderen. Er is nog een tweede strategie, die door 8 procent van de mensen gevolgd wordt, namelijk het starten van of het meedoen aan een burgerinitiatief. Niet praten maar poetsen. 8 procent is natuurlijk niet veel, maar wel hoog vergeleken met de 317.000 mensen die lid zijn van een politieke partij. Dit is een interessante ontwikkeling, maar roept ook wel de vraag op hoe zo’n burgerinitiatief zich verhoudt tot de representatieve democratie’.

Verstatelijking

Ook Sarah de Lange ziet nog geen kentering in de huidige geringe politieke participatie. Ze is bijzonder hoogleraar politicologie en bekleedt de Den Uyl-leerstoel aan de Universiteit van Amsterdam. ‘Er zijn veel pogingen gedaan om partijen te revitaliseren en om banden met leden en achterban te versterken’ vertelt ze. ‘Zo zijn er in Frankrijk en Italië door de socialisten open voorverkiezingen georganiseerd. Naast partijleden konden sympathisanten meedoen aan het kiezen van de partijleider of de selectie van volksvertegenwoordigers. Ook in Nederland waren er lijsttrekkersverkiezingen, bijvoorbeeld in de PvdA. Er zijn door politieke partijen interactieve fora gestart op internet, waarin leden, achterban en politici met

elkaar van gedachten konden wisselen over allerlei beleidsterreinen. Na een initieel succes bleek dit soort initiatieven toch niet tot een blijvende revitalisering te leiden.

Probleem is dat de huidige partijen in feite verstatelijkt zijn. De hoofdstroom van de Nederlandse politieke partijen is zich steeds meer gaan oriënteren op het territoriale nationale politiek-bestuurlijke systeem ('Den Haag'). Die verstatelijking heeft bijgedragen aan een verzwakking van de band tussen politieke partijen en de samenleving. Bovendien zijn partijen volledig afhankelijk geworden van de subsidie-regelingen waarmee politieke partijen gefinancierd worden. Regelingen die door henzelf vormgegeven en gecontroleerd worden. Een echte prikkel om een massapartij te worden, grotendeels gefinancierd door leden en aanhangers, ontbreekt. Dat komt de onafhankelijkheid van de overheid niet ten goede'.

Geen alternatief

Als ik de observaties van De Lange en Tonkens tot mij door laat dringen, besef ik dat een levendige en pluriforme volkspartij op korte termijn weinig kans van slagen heeft. Maar als zoiets anno 2021 onhaalbaar is, is er dan een alternatief? Ik hoor veel over referenda, over burgerpanels die door loting tot stand komen, burgerinitiatieven, permanente polls op internet en focusgroepen.

Sarah de Lange is daar duidelijk over: 'Nee, er is geen alternatief voor politieke partijen, als je de representatieve democratie in stand wil houden. En die representatieve democratie is

vervolgens een absolute voorwaarde als je ervan uitgaat dat iedereen gelijk is en de kans moet hebben om actief deel te nemen aan het proces van besluitvorming. Het is een tweetrapsraket: representatieve democratie is nodig voor gelijkheid, en zonder partijen geen representatieve democratie. Dat er ruis is op de lijn tussen gekozen politici en burgers, dat partijen niet goed functioneren, wil nog niet zeggen dat je zomaar zonder kan.

Het gebrekkig functioneren van de partij als verbinding tussen staat en samenleving levert de nodige problemen op voor de stabiliteit van de partijen. Hoe meer binding met leden en achterban, hoe minder extreme schommelingen bij verkiezingen. Daarbij is het van belang om het ontwikkelen van nieuwe ideeën niet over te laten aan kringen rond bestuur en fractie. Betrek daar leden en netwerken bij en organiseer ook tegenspraak. Daar wordt een partij uiteindelijk beter van. Scherper, minder sleets'.

Maatschappelijke voelsprietten

Ik verbaasde me erover dat het debat over de kindertoeslagaffaire zich richtte op ambtelijk disfunctioneren en in mindere mate op de sensitiviteit van de fracties voor de problemen van ouders. Maar over de sensitiviteit van partijorganisaties hoorde ik geen woord. Hoe kan het dat signalen van zo'n omvangrijk onrecht vanuit leden, afdelingen of partijwerkgroepen de eigen volksvertegenwoordigers niet of onvoldoende bereikten? Is er dan behalve met de oplettendheid van

de voormalige minister en lijstrekker, ook niet iets mis met je eigen maatschappelijke voelsprietten?

De oriëntatie van de politieke wereld op de eigen bestuurlijke biotoop is een bedreiging voor de democratie als zodanig. Het vertrouwen in politici en hun besluiten wordt daarmee aangetast, ze worden meer en meer met wantrouwen en scepsis bejegend. De gedachte dat het allemaal prutsers zijn, dat ze er een puinhoop van maken. Het zijn niet alleen de hyperbolen van populistische politici, maar ook dagelijks hoorbaar in de buurt, op het werk of gewoon op een verjaardagsfeestje met familie. Dempnen we het ritueel gemopper dat van alle tijden is, in dit koor van stemmen, dan blijft er toch een gevaarlijke ondertoon over: "Democratie leidt tot niks". Is de autoritaire verleiding niet veel dichterbij dan we nu denken? Al met al word ik er niet vrolijk van: ik zie eens te meer de noodzaak van een vitale progressieve volkspartij, maar tegelijk lijkt dat niet te gaan lukken.

Wat nu?

Als de initiatieven om de partij te revitaliseren onvoldoende resultaat opleveren, blijft de vraag over: hoe komt dat, zagen we wat over het hoofd, zaten we wel op het goede spoor? Ik vroeg me af: is die afkeer van politieke partijen in het beton van de tijdgeest gegoten? Nee, zegt Sarah de Lange: 'Je ziet dat op radicaal rechts wel degelijk iets als een volkspartij van de grond komt. Forum voor Democratie is in korte tijd de grootste ledenpartij geworden, die hoe je het ook draait of keert,

Evelien Tonkens

foto: collectie Evelien Tonkens

veel enthousiasme bij de achterban losmaakt. In Frankrijk zie je dat *Rassemblement National* (het voormalige *Front National*) erin slaagt om een stevige binding aan te gaan met netwerken en groepen in en rond die partij. Er zit veel energie op rechts. Opvallend genoeg zie je bij de Waalse socialisten nog een bloeiend partijleven: van barbecues tot ombudswerk. Ze handhaven zich goed bij de laatste verkiezingen.'

Dan zou je toch zeggen dat er voor links ook mogelijkheden moeten liggen, zeker als je bedenkt dat politieke interesse en maatschappelijke betrokkenheid nog volop aanwezig zijn. Evelien Tonkens merkt daarover op: 'Een beginselpartij met actieve participatie is naar mijn mening het

meest wenselijk, alleen spreekt dat blijkbaar veel mensen niet aan. Maar tegelijkertijd zien we dat populistische partijen veel aanhang hebben en groeien. Dat komt voor een deel doordat zij veel beter aansluiten bij de 'spotify-democratie'.

'Ik denk dat linkse partijen naar aanleiding van de groei van het populisme over twee andere dingen goed na moeten denken', vervolgt Tonkens. 'Jongeren', laagopgeleiden en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond hebben een geringe kans op een vaste baan en een betaalbare woning. Dat is nogal wat, een groot maatschappelijk probleem. Een linkse politieke partij zou die zorgen in elk geval moeten adresseren. Maar tegelijkertijd voelen veel mensen zich door de toekomst alleen maar bedreigd en willen vooral behouden wat zij al hebben. Het partijprogramma van Forum is daar een heel duidelijke uitdrukking van. De centrale boodschap ervan is: pak ons niks af en val ons niet lastig. Met problemen van andere mensen, in binnen- en buitenland en met milieuproblemen. Die gedachte spreekt blijkbaar veel mensen aan. Zij wijzen de solidariteit die door links als kernwaarde is bestempeld juist af. Solidariteit gaat in hun ogen vooral ten koste van henzelf, zij moeten inleveren waardoor anderen kunnen profiteren.

Technologisch, sociaal cultureel en economisch is dit een tijd van snelle veranderingen. Dat betekent onvermijdelijk dat iedereen zal moeten opschuiven en inschikken, terug

naar het veilige vroeger is geen optie. Maar links ontbeert een groter verhaal, een wenkend perspectief waarin duidelijk wordt waar we naartoe gaan, waar dat aanpassen toe gaat leiden. Afscheid nemen van het oude is soms pijnlijk, maar wel te doen als je ziet dat er uiteindelijk voor iedereen iets moois voor in de plaats komt.'

Waar is onze linkse volkspartij, vroeg ik me af, een pluriforme partij waarin verschillen overbrugd kunnen worden? Verschillen tussen hen die buiten de boot dreigen te vallen en hen die bang zijn het weinige wat ze hebben te verliezen, verschillen tussen theoretisch en praktisch opgeleiden en verschillen tussen hen die het slechte willen veranderen en hen die het goede willen behouden.

En waar is het grote verhaal van links waarin een aantrekkelijk perspectief wordt geboden? Waarin uiteenlopende ideeën en overtuigingen samenkomen in een gemeenschappelijke agenda. Een verhaal dat vertrouwen geeft in collectief handelen en enthousiasme opwekt. Zonder zo'n verhaal komt er nooit een brede volkspartij en zonder zo'n partij geen verhaal dat uitzicht biedt op verwerkelijking.

En dan heb ik nog een vraag: wie doorbreekt deze linkse impasse? Ik heb geen antwoord op deze vragen, ik troost me met de gedachte dat het stellen van vragen misschien een bijdrage levert aan de oplossing van problemen.

DE KUNST IS VAN ONS. IN MEMORIAM JAN MAARTEN BOLL (1942-2020)

Op 5 februari 2021 werd in Den Haag een verkeerstunnel geopend. Vernoemd naar de *Victory Boogie Woogie*, het befaamde werk van Mondriaan. Wat bij alle festiviteiten vergeten leek, was met hoe veel tumult de aankoop van dat schilderij ooit gepaard ging. Een van de hoofdrolspelers bij de verwerking destijds, Jan Maarten Boll, is onlangs overleden. Zijn verhaal is ook het verhaal van de soms moeilijke verhouding tussen kunstbezet, de overheid en de sluimerende tirannie van prijs over waarde.

Door Tim Zeedijk

In 1998 gebeurde er iets opzienbaars in Nederland Museumland. Het alomtgeprezen meesterwerk *Victory Boogie Woogie* van Piet Mondriaan, de wereldberoemde kunstenaar van het modernisme, werd uit particulier bezit aangekocht door de Nederlandse Staat. Mondriaan, die na zijn verhuizing naar New York zijn abstractie een stap verder voerde en er in de laatste jaren van zijn leven een welhaast swingende variant van ontwikkelde, werkte aan de *Victory Boogie Woogie* vanaf 1942 tot aan zijn dood in 1944. Koortsachtig. En dat is geen romantisering, want Mondriaan stierf aan de gevolgen van een longontsteking, een vriend trof hem een week voor zijn overlijden aan in het atelier, werkend (in pyjama) aan zijn laatste doek. Koortsachtig dus werkte Mondriaan aan een revisie van de eerste opzet. Negen maanden had hij aan de *Victory* gewerkt en kort voor zijn dood volgde een drastische

verandering. Met stukjes gekleurd plakband werd het kleurenschema van de lijnen aangepast, een aanzet voor het invullen met verf. Het werk bleef op zijn schildersezel in het atelier achter. Een overwinning van de kunst, in vele opzichten, en in de woorden van de recent overleden verzamelaar Jan Maarten Boll: ‘Het gaat om victorie, om de overwinning in de oorlog tegen de krachten van de duisternis, (...) om de triomf van de vrijheid van meningsuiting niet alleen in woorden maar ook in beelden, om de zege van wat Mondriaan de “ware realiteit” noemde, namelijk die der abstractie, die in continentaal Europa als “Entartete Kunst” was verboden en vernietigd.’

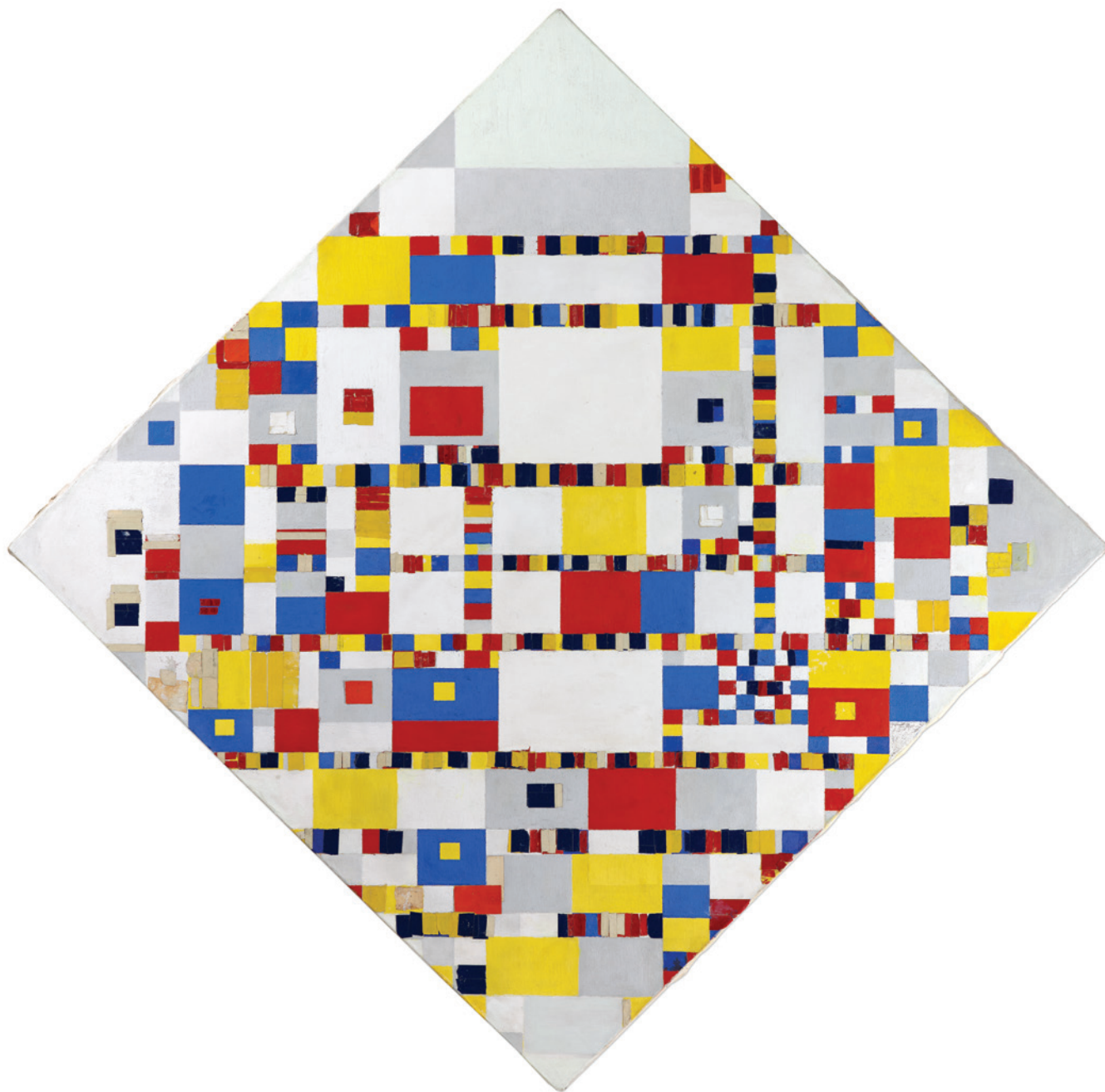
Bij de presentatie in het Haags Gemeentemuseum (nu Kunstmuseum Den Haag) werd het werk de Nachtwacht van de twintigste eeuw genoemd. Het sleutelstuk van de moderne kunst hing tot dat moment in de werkkamer van een particulier, in de stad die nooit slaapt. Zo’n internationaal meesterwerk zou voor de beperkte Nederlandse portemonnee normaal gezien nooit bereikbaar zijn. Daarvoor moest iets uitzonderlijks worden gedaan.

Er werd door ons 80 miljoen gulden voor betaald. Geld dat rechtstreeks uit de Nederlandsche Bank vloeide naar een fonds dat wordt beheerd door de Vereniging Rembrandt, een particuliere vereniging die zich ten doel stelt om met materiele en immateriële steun het Nederlands openbaar kunstbezit te verrijken.

Piet Mondriaan (1872-1944),
Victory Boogie Woogie (1942-1944),
127,5 cm x 127,5 cm, olieverf, tape,
papier, houtskool en potlood op doek.
Kunstmuseum Den Haag – langdurig
bruikleen Rijksdienst
voor het Cultureel Erfgoed.

En daar ging het fout, want over zo’n bedrag voor kunst ontstaat altijd gedoe. Samengevat ging de rel erover dat de staatsbank, die bij gelegenheid van de overgang van gulden naar euro een gebaar wilde maken, dat niet eigenstandig had mogen doen. De overgebleven gulden hadden in de staatskas moeten worden gestort, waarna het parlement over de bestemming had kunnen beslissen. Het had dan voor de Mondriaan kunnen zijn, of voor de gezondheidszorg of het onderwijs. Of voor wegen en tunnels.

Hier kwam de daadkracht en kunstliefde van Jan Maarten Boll zeer te pas. Hij wist als een goede verzamelaar en ervaren bestuurder, op dat moment ook van de Vereniging Rembrandt, dat sommige gelegenheden zich maar een keer voordoen. De unieke kans dit werk voor het patrimonium veilig te stellen heeft hij op een bijzondere manier gegrepen. ‘Verzamelen op basis van dromen, gedachten, hoop en wilskracht’ zoals hij dat zelf noemde, betekende in de praktijk natuurlijk eindeloos overleggen en mensen overtuigen van het belang van zo’n werk. Erkennen ook, dat het echt kostbaar is, maar dat de prijs in verhouding staat tot de waarde. De grote dankbaarheid voor zijn inzet voor de Mondriaan sloeg kort na de presentatie als vanzelfsprekend om in een discussie over geld. Daarover zei Boll: ‘Het is een offer geweest en het is goed dat we dat ons dat als samenleving realiseren. Dergelijk soort belangrijke werken, dat betekent: offeren.’

Offer brengen

De reactie van Boll geeft blijk van zijn grote gevoeligheid voor het symbool dat de *Victory Boogie Woogie* eigenlijk is. Kunnen we ons als samenleving voorstellen dat het nodig is om grote sommen van ons gezamenlijk vermogen te reserveren voor kunstwerken? Of, in bredere zin, voor de stimulering van de kunsten in het algemeen? Dit, als er tegelijkertijd allerlei acute nood is en zorgen over het voortbestaan van ondernemingen,

als er tekorten zijn op bijna alle vlak? Zijn we bereid hiervoor een offer te brengen? De geschiedenis van het openbaar kunstbezit leert dat keer op keer wordt vergeten hoe bijzonder het is dat we gezamenlijk eigenaar zijn van zoveel sprekende symbolen. Symbolen die ons verleden vormen en zin geven aan heden en toekomst.

Het is een wankel balans. De kunst is van ons – maar dan kunnen wij ze ook te gelde maken, lijkt maar al te

vaak de gedachte te zijn. Een voorbeeld: in 1931 schonken welwillende particulieren de gemeente Hilversum Mondriaans *Compositie met twee lijnen* om het pas geopende en modernistische raadhuis van architect Dudok te sieren. Een beter cadeau kan je je als gemeente eigenlijk niet wensen. Het werk functioneerde echter niet goed in het gebouw, dat geen museum is en was daarom sinds jaar en dag in bruikleen bij het Stedelijk Museum in Amsterdam. Toen in 1987

de gemeenteraad de kas wilde spekken, besloot Hilversum de Mondriaan te verkopen. Alle alarmbellen bij de stedelijke musea gingen af, want als er voor ieder lekkend dak of beschadigde rotonde een greep kon worden gedaan naar de openbare gemeentelijke kunstverzameling, dan was het merendeel van de verzamelingen van Nederland vogelvrij. Terecht vernietigde de minister het besluit van de gemeenteraad. Door Hilversum werd een rechtszaak over dat besluit aangespannen, maar verloren. Door de rijksoverheid werd vervolgens goed aangevoeld dat een schikking de gemoederen zou bedaren, dus kocht het Stedelijk Museum de Mondriaan een jaar later alsnog aan en betaalde 2.5 miljoen aan de gemeente Hilversum. Zo bleef het werk voor Nederland behouden en werd voorkomen dat het naar een buitenlandse verzameling verdween. Verschillende fondsen hielpen bij die aankoop.

Zoiets zal wel niet vaak voorkomen, maar in februari dit jaar opperde het Amsterdamse raadslid Diederik Boomsma om de huidige financiële nood te ledigden door eenvoudigweg een meesterwerk van Roy Lichtenstein (1923 – 1997) uit de collectie van het Stedelijk Museum te verkopen. Het debat lijkt verhard te zijn en Boomsma weet heel duidelijk wat hij van Lichtenstein vindt: lelijk.

De opbrengst van vijftig miljoen – niet onrealistisch trouwens – zou in zijn beleving heel goed kunnen worden ingezet voor het redden van de Amsterdamse kunstensector. Het failliet van zijn redenering lijkt niet tot hem doorgedrongen en helaas zijn er met enige regelmaat dit soort plannen.

Soms komen ze van de lokale overheid, soms van musea zelf en in beide gevallen ontbreekt het aan het besef dat die werken onvervangbaar zijn en dat wij als gemeenschappelijke eigenaar de plicht op ons hebben genomen te zorgen voor die kunst. Kome wat komt. Ze helpt ons in ons bestaan. Over de inhoud en betekenis kan je stevig van mening verschillen, maar om er beslissingen over te nemen die niet meer terug te draaien zijn, dat valt buiten de spelregels. Of is Boomsma bereid over enkele jaren, als het Amsterdam weer voor de wind gaat, bijvoorbeeld tachtig miljoen euro vrij te maken op de begroting om de Lichtenstein terug te kopen, gesteld dat die unieke kans zich zou voordoen?

Populisme

Hans den Hartog Jager, een van de vele publicisten die zich met afschuw uitsprak over dit recente voorbeeld van populisme ten koste van de beeldende kunst, legde de vinger op de zere plek. Want het was hem opgevallen, dat zij die zich het lot van de kunst moesten aantrekken, denk aan de wethouder of een museum-directeur, zich verschansten achter een muur van wetten en regelingen. Zij legden geduldig maar zwakjes uit dat er afspraken zijn over het afstoten van werken uit de museumcollectie, in plaats van een lans te breken voor de betekenis van het werk van Lichtenstein. Zijn magistrale drieluik *As I Opened Fire* uit 1964 is een iconische verbeelding van het geluid van een generatie en samen met het fenomeen Andy Warhol en andere kunstenaars uit de Pop Art-school bepaalde deze kunstenaar de beeldentaal van een generatie. De betekenis

van stripverhalen voor de naoorlogse cultuur is niet te onderschatten en het drieluik in het Stedelijk is daar het meest sterke symbool van geworden. Het maakt deel uit van het grote verhaal van de beeldende kunst en de maatschappelijke ontwikkeling in het midden van de vorige eeuw. Laten we dat beter niet verkopen, zou ik zeggen.

Jan Maarten Boll was zich zeer bewust van de noodzaak van de inhoudelijke toelichting bij een aanwinst voor het openbaar kunstbezit. Als verzamelaar schonk hij geregeld belangrijke werken aan musea, zodat wij er allemaal van kunnen genieten. En onder zijn voorzitterschap maakte de Vereniging Rembrandt ook middelen vrij om tentoonstellingen te organiseren die duidelijk maken wat de betekenis van het moderne mecenaat is, en wat voor een indrukwekkende staat van dienst die particuliere vereniging inmiddels heeft. Het ledenaantal verdubbelde in de jaren 1996 – 2009. En zijn opvolgers hebben die koers doorgezet – vandaag zijn meer dan 16.000 mensen betalend lid. Door deze gezamenlijke inspanning van particulieren hebben we als samenleving nu de opdracht goed voor de *Victory Boogie Woogie* te zorgen, net als voor alle andere symbolen van betekenis die Nederland gelukkig rijk is. De optelsom, als we dan toch in kwantitatieve termen willen spreken, is tenslotte onze geschiedenis en ons heden tegelijk. En ze vormt een opmaat voor de toekomst. Zonder die werken, zonder de musea, kunnen we niet.

Tim Zeedijk (1976) is kunsthistoricus en werkt bij Museum Singer Laren als projectleider tentoonstellingen

BOEKBESPREKING ZONDAGSKIND MET TEGENWIND

Lodewijk Asscher leek een zondagskind in de politiek. Het geluk lachte hem toe. Tot de vernietigende verkiezingsnederlaag in 2017. Toen liet het zondagskind zien ook om te kunnen gaan met tegenwind. De worsteling die daarmee gepaard ging, werd opgetekend door journalist en historicus Wilfred Scholten. Bespreking van een bijzondere biografie.

∞ Door Maarten van den Bos

Ik zie hem nog binnenkomen, die avond. Lang, soeverein en omringd door medewerkers. Maar tegelijkertijd met een wat gespannen glimlach om de mond. De man die ik – eerlijk is eerlijk – toch een beetje bewonder, was nerveus. Zichtbaar. En terecht, achteraf. De Banninglezing, die Asscher die avond in februari kwam uitspreken in de hoofdstedelijke Rode Hoed, viel toch wat tegen. Inhoudelijk, maar ook waar het de aandacht betrof. Volle zaal, weinig media. Buiten dit tijdschrift werd er vrijwel nergens aandacht aan besteed. Tekenend is vervolgens de reactie. Waar velen zich overmand zouden weten door vertwijfeling, haalde Lodewijk Asscher de schouders op. Volgende keer beter. En door.

De herinnering komt weer boven na lezing van het vlot geschreven boek van Scholten. Scherp en kritisch maar ook invoelend beschrijft hij de poging tot wederopstanding van Asscher na het verlies van 2017. In een boek waaraan medewerking door de hoofdrolspeler toch ook bedoeld was ter ondersteuning van wat een mooie verkiezingscampagne had moeten worden, maar dat uitloopt op een fenomenale anticlimax. Want ondanks alle inzet, telkens

opnieuw de schouders ophalen en weer doorgaan, voldeed het resultaat niet aan de verwachting. ‘Ik dacht even dat je er de brui aan zou geven’, apte de auteur van het boek aan zijn lijdend voorwerp, kort voor diens vertrek. Ging niet gebeuren, luidde de reactie. Twee dagen later stapte Asscher alsnog op. Lamgeslagen door het wantrouwen in eigen partij.

Die partij bleef in verwarring achter. Voor de korte termijn werd in de kandidatuur van Lilianne Ploumen een oplossing gevonden. Het electorale effect daarvan is op moment van schrijven nog onbekend. Voor de lange termijn is het vertrek van Asscher echter problematisch. Want als Scholten in zijn boek één ding laat zien, dan is het wel dat de voorgenomen redding van de PvdA vooral vorm kreeg in diens eigen gedachten.

*Wilfred Scholten,
Lodewijk.*

De val van een politiek talent (2021).

Uit onderzoek naar de verkiezingsnederlaag van 2017 bleek, zo schrijft Scholten, dat de kiezer de PvdA niet eens zozeer afrekende op het beleid van het tweede kabinet Rutte. Problematisch was vooral dat volstrekt onduidelijk was welke kant de partij nu op wilde. Wat was het verhaal voor Nederland? Juist op die vraag poogde Asscher vervolgens – met horten en stoten – een antwoord te formuleren. In zijn Den Uyl-lezing, afgelopen december uitgesproken in een ditmaal vanwege corona lege Rode Hoed, leek dat redelijk gelukt.

Lege zaal, wel media. Maar toen staken de omstandigheden een spaak in het wiel. *Events, dear boy, events.*

De meest problematische conclusie die Scholten trekt, is dat er in de PvdA twee gescheiden circuits lijken te bestaan: de Kamerfractie en de partij. Die kwamen de afgelopen jaren, toen het juist zo nodig was om opnieuw het bestaansrecht van de sociaaldemocratie onder woorden te brengen, onvoldoende bij elkaar. Het is wat mij betreft de les van dit bijzondere boek. Bijzonder omdat het de opmaat is naar een toekomst die zich nooit voltrok, beschreven met een voor een politiek boek ongekenne dramatische kwaliteit. Maar belangrijk vooral omdat het sociaaldemocraten misschien even onbewust als onbedoeld een cruciale spiegel voorhoudt: investeer in je verhaal en je partij. Het leiderschap, dat volgt daarna wel weer.

EGBERT DE VRIES DE BOODSCHAP VAN DE BOODSCHAPPENTAS

Egbert de Vries is voorzitter van de Steunstichting Banning Vereniging en wethouder in Amsterdam.

Toen ik begrepen had waar het eigenlijk over ging in de casus van de boodschappentas in Wijdmeren, volgde eerst een schrikreactie. Daarna werd ik boos. Om dat te snappen, moeten we eerst even inzoomen op de casus. Een bijstandsgerechtigde vrouw uit de gemeente Wijdmeren krijgt elke vrijdag van haar moeder een tas vol boodschappen, die haar helpt om zonder tekorten de maand door te komen. Toen zij naliet dit te melden en de gemeente er alsnog achter kwam, volgde een korting op de uitkering en een boete. Een besluit dat bij de rechter standhield.

Op zichzelf al iets om van te schrikken. Maar niet alleen vanwege deze casus. Vanuit de diakonie van mijn eigen kerk worden namelijk regelmatig bijstandsgerechtigden financieel geholpen. Kennelijk veroorzaken wij daardoor fraude met risico op boete voor de betrokkenen. Om niemand wijzer te maken dan nodig, zal ik het hier algemeen formuleren. Dat is ook vanzelfsprekend omdat deze hulp uit de aard der zaak vraagt om vertrouwelijkheid. Het gaat bijvoorbeeld om het regelmatig kopen van schoenen voor iemand die heel vaak de kerkfolder flyert, het frequent steunen van iemand die zelf er niet meer in slaagt het huis en zijn tuin bij te houden, een jaarlijkse korte vakantie voor een moeder met kind of het bijleggen van een maandbedrag voor iemand in de schuldsanering. Een vorm van burenhulp die je gelukkig op veel plekken tegenkomt, niet alleen in een kerkelijke omgeving, maar die kennelijk binnen het regime van de participatiewet tot terugvordering zou moeten leiden. Je vraagt je af in wat voor samenleving we verzeild geraakt zijn.

Dit verklaart mijn schrik maar nog niet mijn boosheid. Mijn boosheid komt op doordat ik mij afvraag waar ze mee bezig zijn in Wijdmeren.

Het gaat er toch niet om mensen zo netjes mogelijk te controleren als ze in de bijstand zitten. Het zou er om moeten gaan mensen te helpen een zinvol bestaan voor zich te ontwikkelen, met als het even kan betaald werk. In de periode dat ik zelf wethouder werk en inkomen was, heb ik daar mijn focus op gelegd. In ons participatiecentrum-project werden bijstandsgerechtigden, vaak vrouwen die langdurig in de uitkering zaten en soms al tien jaar geen contact meer hadden gehad met de gemeente, opgeroepen voor een 'sollicitatiegesprek'. In dat gesprek kregen ze het aanbod om drie maanden met een groep gelijkstemden te werken aan hun eigenwaarde en te ontdekken wat ze zouden willen gaan doen. Deze start was lastig, maar na drie maanden presenteerden zij vol trots hun resultaten. Velen stroomden door naar stage of werk. Op deze wijze worden in Amsterdam per jaar tientallen mensen met een (zogenaamde) afstand tot de arbeidsmarkt aan werk geholpen.

Betaald werk dan wel vrijwilligerswerk dat je leven zin en inhoud geeft, dat is waar gemeenten mee bezig zouden moeten zijn. Een lid van onze kerk – dat regelmatig flyert, de diensten ondersteunt, diakonaal bezoekwerk doet, de notulen maakt, maar daarnaast ook meehelpt in het café op de hoek en mantelzorger is voor zijn vriend – is misschien wel baanloos, maar niet werkloos. En dat iemand anders zijn schoenen betaalt, is niet zozeer een zaak voor het Inlichtingenbureau, maar een signaal dat de bijstand zo langzamerhand misschien net te veel inkomen geeft om dood te gaan, maar te weinig om van te leven. Dat is, naar mijn overtuiging, de werkelijke boodschap van de wekelijkse boodschappentas.

EEN WOORD VAN DANKBAARHEID

Afgelopen voorjaar ontving het bestuur van de Banning Vereniging het bericht dat mevrouw Wil Röpke kort tevoren was overleden.

Namens haar werd het bestuur daarbij meegedeeld dat zij een aanzienlijk bedrag aan de Banning Vereniging had willen nalaten.

Bekend met het werk van de toenmalige Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers op Bentveld en frequent lezer van *Tijd & Taak*, was en bleef mevrouw Röpke tot op hoge leeftijd betrokken bij het denken over sociaaldemocratie, levensovertuiging en politiek. Heel haar werkzame leven was ze betrokken bij het vormingswerk, contact met jongere generaties inspireerde haar tot hoge leeftijd. Juist daarom wilde zij een deel van haar nalatenschap toevertrouwen aan de vereniging die het aloude werk van Willem Banning vandaag de dag opnieuw vorm en inhoud wil geven.

Namens de vereniging hebben secretaris Maarten van den Bos en voorzitter Koen Holtzapffel het legaat aanvaard. In grote dankbaarheid, omdat de middelen ons in staat stellen de komende jaren nog steviger vorm en inhoud te geven aan ons werk.

COLOFON

Redactie: Evelien Polter, Dirk Achterbergh, Joke van der Neut en Maarten van den Bos (hoofdredacteur)

Aan dit nummer werkten mee: Helene van Beek, Koen Holtzapffel, Leonie Hosselet (eindredactie), Twan van Lieshout, Paul te Stroete (fotografie), Egbert de Vries, Naomi Woltring, Tim Zeedijk.

Vormgeving: Rosa Stigter

Oplage: 500

ISSN: 23520-7870

Over Tijd & Taak: *Tijd & Taak* wordt sinds 1932 uitgegeven door de Banning Vereniging en haar voorlopers Zingeving.net en de Arbeiders Gemeenschap (AG) der Woodbrookers. Het blad is de opvolger van *De Blijde Wereld*, dat van 1902 tot 1932 verscheen. De woorden uit psalm 24 “*Aan God behoort de aarde en haar volheid*” sierden als motto jarenlang het omslag van *Tijd & Taak*.

Deadline: De deadline voor het volgende nummer is 15 juli 2021

Abonnement: Een jaarabonnement op *Tijd & Taak* kost € 10,-. Leden en donateurs van de Banning Vereniging ontvangen het blad kosteloos.

Over de Banning Vereniging: De Banning Vereniging organiseert activiteiten op het snijvlak van levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie. De Banning Vereniging organiseert bijeenkomsten voor het Netwerk PvdA en levensovertuiging, de jaarlijkse Banningleergang, de halfjaarlijkse Banning Conferenties en de tweejaarlijkse Banningprijs en Banninglezing.

Banning Vereniging
voor levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie
Postbus 10567, 1001 EN Amsterdam
Rekeningnummer: NL87 TRIO 0198 5100 39

info@banningvereniging.nl
www.banningvereniging.nl

LEVENSOVERTUIGING
BANNING VERENIGING RELIGIE
SOCIAALDEMOCRATIE

Maud Vanhauwaert (1984) was in 2018 en 2019 stadsdichteres van Antwerpen. De bundel Het stad in mij (2020) bevat een overzicht van haar werk, met naast poëzie ook proza, liedteksten en links naar filmpjes van performances. Naast prijzen voor haar bundels Ik ben mogelijk en Wij zijn evenwijdig won Vanhauwaert in 2013 het Groot Dictee der Nederlandse Taal, stond ze in de finale van het wereldkampioenschap Poetry Slam (2012) en het Leids Cabaret Festival (2014).

Foto: Jill Bertels.

TOREN VAN BABEL

Wij wonen in één stad maar meer nog
wonen wij in vele talen die langs en over
en in elkaar botsen en die klinken
met tongen die vreemd vallen

Wij wonen in één stad in vele talen
maar meer nog wonen wij allen
in ons eigen hoofd dat soms een stad vormt
op zich, met gedachten in al te korte

bochten, monumenten van herinneringen
en plekken waar je beter niet alleen komt
's nachts. Wij dolen in deze ene stad in
onze eigen werelden rond en net daarom

misschien is het zo bijzonder als iemand
je plots aankijkt op een tram of op straat
en je door alle talen en hoofden heen
het gevoel hebt dat je er elkaar

naakt raakt